

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н

Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Інститут економіки, управління та інформаційних технологій

Форма навчання заочна

Кафедра бухгалтерського обліку і аудиту

Допускається до захисту

Завідувач кафедри _____ доц. В.А. Кулик
«___» листопада 2019 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: «Облік і аудит дебіторської заборгованості підприємства»

(за матеріалами ТОВ «Никос», м. Харків)

зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування»

за освітньою програмою «Облік і аудит»

ступеня «магістр»

Виконавець роботи

Ладоха Вікторія Олегівна

_____ 26.11.2019 р.

Науковий керівник

к.е.н., доцент Прохар Наталія Вікторівна

_____ 26.11. 2019 р.

Полтава – 2019

ВСТУП

У сучасних умовах господарювання одним із головних завдань є перебудова господарського механізму та удосконалення системи управління на всіх рівнях, що обумовило необхідність кардинальної зміни вітчизняної системи бухгалтерського обліку, її адаптації до вимог ринку. Дієва та чітка організація системи розрахунків з покупцями та іншими дебіторами є необхідною умовою оптимізації грошового обороту будь-якого суб'єкта господарювання, а також його стабільного та ефективного функціонування. Актуальність розвитку бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості полягає у тому, що саме вона пов'язана з виконанням договірних зобов'язань підприємства та може призвести до необхідності участі в адміністративних, цивільних та господарських спорах.

Відсутність або неповнота інформації про дебіторську заборгованість у звітності підприємства може вплинути на коректність аналітичних розрахунків та подальше прийняття управлінських рішень, тому завданням аудиторської перевірки є підтвердження достовірності стану обліку й звітності, у т.ч. й про дебіторську заборгованість підприємства.

Проблеми теорії і практики обліку та аудиту дебіторської заборгованості в системі управління підприємством досліджено в працях багатьох економістів. Значний внесок у вирішення цих проблем зробили вітчизняні дослідники: Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, Ю.А. Верига, Є.А. Карпенко, В.М. Костюченко, В.А. Кулик, Л.В. Нападовська, М.Ф. Огійчук, Ю.І. Осадчий, В.В. Сопко, Б.Ф. Усач, К.О. Утенкова, В.О. Шевчук та інші. З іноземних вчених необхідно відзначити А. Апчерча, Д. Нортон, Р. Каплана, В.Ф. Палія, Я.В. Соколова тощо. Враховуючи надбання науковців з обліку та аудиту дебіторської заборгованості, окремі питання теорії та практики й у наш час залишаються відкритими та потребують додаткового вивчення і вдосконалення.

Метою дипломної роботи є обґрунтування теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліку й аудиту дебіторської заборгованості.

Досягнення поставленої мети передбачається шляхом вирішення наступних завдань:

- дослідити економічну сутність, класифікацію, порядок визнання та оцінки дебіторської заборгованості;
- розглянути значення та завдання обліку й аудиту розрахунків з дебіторами на підприємствах;
- здійснити загальноекономічну характеристику фінансово-господарської діяльності ТОВ «Никос» та постановку облікової роботи на підприємстві;
- розкрити порядок документального оформлення розрахунків з дебіторами;
- вивчити методику синтетичного й аналітичного обліку дебіторської заборгованості;
- розглянути напрями використання інформаційних технологій в обліку розрахунків з дебіторами;
- вивчити особливості планування та аудиту дебіторської заборгованості;
- розкрити методику аудиту дебіторської заборгованості;
- дослідити типові порушення в обліку дебіторської заборгованості та порядок узагальнення результатів аудиту.

Об'єктом дослідження є процес обліку й аудиту дебіторської заборгованості підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних питань обліку та аудиту дебіторської заборгованості підприємства.

Суб'єктом дослідження обрано ТОВ «Никос».

При написанні роботи використовувалися методи групування, індукції та дедукції – при дослідженні сутності й класифікації дебіторської заборгованості, порівняння й абстрагування – при розкритті завдань обліку й аудиту розрахунків з дебіторами, синтезу й аналізу – при вивченні особливостей

аудиторської перевірки дебіторської заборгованості підприємства, методи експертних оцінок – для дослідження організації обліку на підприємстві, методи функціонально-логічного аналізу – при оцінці фінансового стану підприємства.

Інформаційною основою дослідження є закони Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Міністерства фінансів України, Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду іншого надання впевненості та супутніх послуг, матеріали періодичних видань, фінансова звітність підприємства.

Методологічною основою дослідження є наукові праці вчених у сфері бухгалтерського обліку, аналізу, аудиту, матеріали періодичних видань.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та вирішенні комплексу питань, пов'язаних із удосконаленням обліку й аудиту дебіторської заборгованості підприємства.

Найбільш вагомими результатами, що характеризують наукову новизну, є такі: удосконалення сутності дебіторської заборгованості; узагальнення ознак класифікації дебіторської заборгованості; введення додаткових субрахунків до рахунків з обліку дебіторської заборгованості; обґрунтування напрямів покращення фінансового стану досліджуваного підприємства; складання плану й програми аудиту дебіторської заборгованості.

Практичне значення одержаних результатів полягає в застосуванні в практичній діяльності ТОВ «Никос» запропонованих рекомендацій щодо удосконалення обліку та розробці пропозицій за результатами аудиту дебіторської заборгованості з метою оперативного та стратегічного управління підприємствами.

За результатами проведеного дослідження опубліковано тези на тему «Спільні ознаки та відмінності фінансового і податкового обліку дебіторської заборгованості» (IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю», 24.10.2019 р., м. Полтава, ПДАА).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність, класифікація, порядок визнання та оцінки дебіторської заборгованості

Розрахунки є одним з найбільш масових явищ в економіці будь-якої держави. Вони представляють собою відносини між підприємствами, організаціями та іншими учасниками ринку, що виникають на всіх етапах розширеного відтворення, оскільки за допомогою розрахунків проявляються прямі й зворотні зв'язки між виробництвом і споживанням через стадії розподілу та обміну.

На рівні держави розрахунки опосередковують розподіл та перерозподіл суспільного продукту, його перетворення з товарної форми на грошову і навпаки. На мікроекономічному рівні розрахунки здійснюються на базі кругообігу господарських ресурсів підприємства у процесі придбання, виробництва та реалізації [22, с. 125].

Стан розрахунків виступає незамінним індикатором ефективності кредитно-грошової, податкової, бюджетної та соціальної політики держави, ємності вітчизняного ринку товарів, робіт, послуг, стабільності національної грошової одиниці, ефективності економічного розвитку країни загалом та суб'єктів підприємницької діяльності зокрема.

Чинним законодавством України передбачено єдині для всіх підприємств правила розрахунків, що сприяє поліпшенню грошового обігу в країні, посилює контроль за цільовим використанням коштів і додержанням розрахунково-платіжної дисципліни, сприяє залученню кредитних ресурсів, зміцненню грошової одиниці, підвищенню ефективності та конкурентоспроможності бізнесу.

В теорії розрахунків існують економічний та бухгалтерський підходи.

Загальновідомо, що кожне підприємство при здійсненні статутної діяльності вступає у різного роду економічні відносини, зокрема, із покупцями і замовниками при реалізації продукції, товарів, робіт, послуг, із бюджетом – по сплаті податків та інших обов’язкових платежів і їх поверненні на поточний рахунок у разі переплати, із підзвітними особами – по видачі та поверненню підзвітних сум, із постачальними й підрядниками – по задоволенню претензій, видачі авансів тощо. У результаті зазначених відносин між підприємством та його контрагентами виникають різноманітні розрахунки.

З економічної точки зору розрізняють грошові розрахунки, тобто ті, що потребують використання грошових коштів, та не грошові розрахунки – застосовуються при здійсненні бартерних (товарообмінних) операцій шляхом взаємозаліку заборгованості підприємств [44, с. 26-28].

Грошові розрахунки є найбільш поширеними, характеризуються одноманітністю, базуються на єдиних засадах, їх організатором і виконавцем виступає банківська система на чолі з Національним банком України. Вони можуть набувати як готівкової, так і безготівкової форми.

Слід відмітити, що розвиток ринкових відносин викликав відповідні зміни у вітчизняній системі грошових розрахунків і тому на сьогодні сферу застосування готівкових та безготівкових розрахунків розмежувати практично не можливо. Між ними існує тісний зв'язок, вони взаємодоповнюють та обумовлюють один одного і використовуються при здійсненні розрахунків як з юридичними, так і з фізичними особами.

Готівкова форма розрахунків передбачає використання готівки і, зазвичай, застосовується при здійсненні розрахунків з підзвітними особами чи працівниками, а також суб'єктами підприємницької діяльності, але в межах законодавчо визначеної суми впродовж одного дня.

Безготівкові розрахунки – це розрахунки, що здійснюються шляхом перерахування грошових коштів через банк з рахунку платника на рахунок одержувача. Вони, насамперед, використовуються між підприємствами,

установами, організаціями, але останнім часом все більшою мірою поширюються серед населення.

Натомість, у бухгалтерському обліку основна увага приділяється заборгованості, що виникає в результаті розрахунків між контрагентами у зв'язку з неминучим розривом у часі між датами виникненням та відшкодування заборгованості і становить їх об'єктивну основу. Залежно від економічного змісту в бухгалтерській класифікації доречно відокремити дебіторську та кредиторську заборгованість.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності визначаються Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, Інструкцією про його застосування від 30.11.1999 р. № 291 [55, 29] та П(С)БО) 10 «Дебіторська заборгованість» від 8.10.1999 р. № 237 [59].

Відповідно до П(С)БО) 10 «Дебіторська заборгованість», дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. У свою чергу, дебітори – це юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [59].

Однак чинними нормативно-правовими актами визначено суперечливу сутність дебіторської заборгованості, що є складовою фінансових активів або не включається до неї.

Відповідно до П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» від 30.11.2001 р. 559, дебіторська заборгованість, не призначена для перепродажу – це дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу [60].

В економічній літературі також немає однастайності у трактуванні сутності дебіторської заборгованості, що узагальнено в табл. 1.1.

Сутність терміну «дебіторська заборгованість» в економічній літературі [авторська розробка]

Джерело	Тлумачення терміну «дебіторська заборгованість»
Загурський О. М. [27]	Матеріальні ресурси, не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства
Виноградова М.О. [15]	Сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату
Верига Ю.А. [11]	Борг підприємству, організації, фізичній особі, що виник у процесі господарських відносин з іншими юридичними чи фізичними особами
Неживенко А.П. [51]	Одна з найважливіших складових кредитної діяльності підприємства, один з елементів для розрахунку показників її результативності
Садовська І.Б., Божидарнік Т.В. , Нагірська К.Є. [9]	Сума заборгованості підприємстві від юридичних або фізичних осіб (дебіторів) на певну дату, яка виникає в результаті господарських відносин між ними
Кузнецова С.А. [33]	Складова оборотного капіталу, яка передбачає певні вимоги до юридичних чи фізичних осіб щодо оплати товарів, робіт, продукції
Макаренко А.П. [37]	Боргові права до покупців
Берега С.Л. [6]	Матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами або готівка, що вилучена з обігу грошових коштів
Белокоз О.І. [10]	Розмір неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку їх оплати
Кузнецова С.А. [33]	Фінансовий актив, який є контрактивним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства, що визнається як актив, коли підприємство стає стороною контракту і, внаслідок цього, має юридичне право отримувати грошові кошти
Позняковська Н. М. [56]	Це сума боргів, котрі належать підприємству, від юридичних або фізичних осіб у результаті господарських взаємин із ними

Так, вітчизняні науковці ототожнюють дебіторську заборгованість з неоплаченими матеріальними ресурсами, заборгованістю дебіторів, складовою

кредитної діяльності підприємства, елементом оборотного капіталу, борговими правами, готівкою, що вилучена з обороту, неспроможністю суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання, фінансовим активом. Окремі визначення, на нашу думку, досить вузько розкривають сутність терміну «дебіторська заборгованість», оскільки:

- заборгованість покупців може бути не тільки неоплаченими матеріальними ресурсами, а й виконаними роботами чи наданими послугами;
- оскільки заборгованість дебіторів може бути як довгостроковою, так і поточною, то не коректно її відносити лише до оборотного капіталу;
- погашення заборгованості можливе не тільки в грошовій формі, а й товарообмінними (бартерними) операціями або взаємозаліком заборгованості, тому дебіторська заборгованість не може бути лише готівкою, що вилучена з обороту;
- оскільки дебітори можуть бути не достатньо надійними та законослухняними, то неспроможністю суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання може зводитися до його небажання виконувати зобов'язання.

Проаналізовані визначення дебіторської заборгованості дають підстави для висновків, що дебіторська заборгованість є боргом дебіторів (юридичних та фізичних осіб). Тому, на думку автора, дебіторську заборгованість слід розглядати як заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги, фінансові інвестиції чи інші активи; фінансових і податкових органів за податками, зборами та іншими платежами до бюджету.

Різноманітність видів дебіторської заборгованості передбачає її науково-обґрунтовану класифікацію, що узагальнено в табл. 1.2.

Перш за все, в бухгалтерському обліку дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову заборгованість та поточну.

Для такої класифікації враховуються два критерії: строк, який залишився до погашення заборгованості від дати баланс, і зв'язок з нормальним операційним циклом.

Таблиця 1.2

Класифікація дебіторської заборгованості [авторська розробка]

Ознака класифікації	Види дебіторської заборгованості
Строк погашення	довгострокова поточна
Об'єкти	дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги (за виданими авансами, з підзвітними особами, за нарахованими доходами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, з бюджетом, із внутрішніх розрахунків, з іншими дебіторами) дебіторська заборгованість за розрахунками
Забезпеченість векселями	забезпечена векселями не забезпечена векселями
Форма розрахунків	грошова не грошова
Характер господарських операцій	за товарними операціями за нетоварними операціями
Нарахування процентів	з нарахованими процентами без нарахованих процентів

Довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, що не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Таким чином, для поділу дебіторської заборгованості та віднесення її до довгострокової заборгованості необхідно дотримуватись критеріїв:

- заборгованість не виникає в ході нормального операційного циклу;
- строк погашення заборгованості складає більше 12 місяців.

Якщо строк погашення дебіторської заборгованості, що не виникає в ході нормального операційного циклу, менше року, вона відноситься до поточної.

Поточна дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, що виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Тобто поточною визнається така дебіторська заборгованість, що виникає в ході нормального операційного циклу незалежно від строку її погашення, та заборгованість, що не виникає в ході нормального операційного циклу, але строк її погашення не перевищує 1 рік.

Залежно від можливості погашення поточна дебіторська заборгованість поділяється за такими видами:

- нормальна - дебіторська заборгованість щодо якої існує впевненість у її погашенні боржником і строк оплати якої не настав;
- сумнівна - дебіторська заборгованість щодо якої існує невпевненість у її погашенні боржником;
- безнадійна - дебіторська заборгованість щодо якої існує впевненість у її непогашенні боржником або за якою минув строк позовної давнини.

Дебіторська заборгованість також класифікується за об'єктами, щодо яких вона виникла, а саме:

- 1) дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, що включає заборгованість покупців і замовників за реалізовані їм продукцію (товари), наданні послуги, виконані роботи;
- 2) дебіторська заборгованість за розрахунками, тобто заборгованість, що характеризує інші види розрахунків підприємства з різними дебіторами і включає:
 - дебіторську заборгованість за розрахунками за виданими авансами іншим підприємствам у рахунок наступних платежів;
 - дебіторську заборгованість за розрахунками з підзвітними особами за виданими авансами на відрядження або господарські потреби підприємства;
 - дебіторську заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів у вигляді дивідендів, процентів, роялті, що підлягають надходженню;

- дебіторську заборгованість за розрахунками за претензіями, пред'явленими контрагентам, а також за пред'явленими їм та визнаними штрафами, пенею, неустойками;
- дебіторську заборгованість за розрахунками за відшкодуванням завданих збитків підприємству працівниками у результаті нестач і втрат від псування цінностей;
- дебіторську заборгованість за розрахунками з іншими дебіторами.

Разом з тим, у фінансовій звітності передбачається відокремлене відображення ще двох видів дебіторської заборгованості за розрахунками: дебіторської заборгованості за розрахунками з бюджетом, що виникає у зв'язку з відшкодуванням або переплатою за податками, зборами та іншими обов'язковими платежами, і дебіторської заборгованості із внутрішніх розрахунків, що виникає між пов'язаними сторонами або внаслідок внутрішньогосподарських взаємовідносин між підприємствами.

У бухгалтерському обліку дебіторська заборгованість поділяється на забезпечену та не забезпечену вексями.

За формою розрахунків можна виділяють не грошову дебіторську заборгованість, тобто ту, що виникла у результаті бартерних операцій і погашення якої здійснюється шляхом взаємозаліку заборгованості з контрагентом, і грошову дебіторську заборгованість, для відшкодування якої використовуються грошові кошти у готівковій або безготівковій формі.

За характером господарських операцій розрізняють дебіторську заборгованість за товарними операціями (виникає з покупцями і замовниками у результаті реалізації продукції, товарів, робіт, послуг або внаслідок видачі авансів іншим підприємствам та підзвітним особам для придбання виробничих запасів, товарів, робіт, послуг) і дебіторську заборгованість за нетоварними операціями (виникає у результаті господарських операцій, не пов'язаних з купівлею-продажем товарно-матеріальних цінностей, робіт, послуг).

Залежно від територіального розміщення дебіторів виділяють дебіторську заборгованість за розрахунками з вітчизняними контрагентами та дебіторську заборгованість за розрахунками з іноземними контрагентами.

Дебіторська заборгованість визнається та відображається в обліку та звітності, якщо вона відповідає двом критеріям:

- існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод, пов'язаних з дебіторською заборгованістю;
- може бути достовірно визначена її сума [56, с. 226].

Однак, окремі види дебіторської заборгованості мають особливі умови визнання. Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт чи послуг. Таким чином, для визнання названої дебіторської заборгованості необхідно, щоб дотримувалися наведені нижче критерії визнання доходу від реалізації, визначені п.8 П(С)БО 15 «Дохід» від 29.11.1999 р. № 290 [62]:

- покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію, товари, роботи, послуги;
- підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією, товарами, роботами, послугами;
- сума доходу може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що у результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

Оцінка дебіторської заборгованості в обліку та звітності здійснюється по-різному залежно від її виду.

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги у момент виникнення оцінюється за первісною вартістю, яка визначається угодою між продавцем та покупцем як справедлива вартість компенсації реалізованих продукції, товарів, робіт, послуг, що підлягає отриманню.

Але у валюту балансу вона включається за чистою реалізаційною вартістю, що визначається як різниця між первісною вартістю та резервом сумнівних боргів.

Величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із методів:

- застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості;
- застосування коефіцієнта сумнівності.

За методом застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

За методом застосування коефіцієнта сумнівності величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності.

Коефіцієнт сумнівності може розраховуватися такими способами:

- визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення;
- визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років.

Визначена на основі класифікації дебіторської заборгованості величина сумнівних боргів на дату балансу становить залишок резерву сумнівних боргів на ту саму дату. Залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської заборгованості на ту саму дату.

Дебіторська заборгованість, забезпечена вексями, відображається у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності за номінальною вартістю.

Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються відсотки, оцінюється за теперішньою вартістю. Теперішня вартість – це дисконтована сума майбутніх платежів, що очікуються для отримання. Порядок визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення.

Довгострокова дебіторська заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду, відображається у сумі чистих інвестицій в оренду, розмір яких складається з мінімальних орендних платежів і негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням фінансового доходу, що підлягає отриманню.

Таким чином, для обліку дебіторської заборгованості використовуються різні види оцінки: первісна вартість, чиста реалізаційна вартість, номінальна вартість, справедлива вартість, теперішня вартість, вартість чистих інвестицій в оренду [72, с. 326].

Таким чином, що сутність, умови визнання та оцінка дебіторської заборгованості визначається чинним законодавством України. Дебіторську заборгованість слід розглядати як заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги, фінансові інвестиції чи інші активи; фінансових і податкових органів за податками, зборами та іншими платежами до бюджету.

1.2. Значення і завдання бухгалтерського обліку та аудиту дебіторської заборгованості

Здійснення розрахункових операцій з дебіторами залежить від організації їх бухгалтерського обліку, який покликаний забезпечити управління дебіторською заборгованістю шляхом реалізації своїх основних функцій: інформаційної, контрольної та аналітичної.

В Україні всі суб'єкти господарювання мають юридичну та економічну незалежність, є конкурентами або контрагентами, тому важливе значення має спрямованість бухгалтерського обліку на задоволення інформаційних потреб системи управління підприємства.

Отже, визначальним завданням бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості є формування і надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про дебіторську заборгованість за звітний період.

Для реалізації цього завдання бухгалтерський облік повинен забезпечити своєчасне виявлення, точне вимірювання, суцільну і безперервну реєстрацію розрахункових операцій підприємства шляхом їх документування та відображення в облікових регістрах, а також своєчасну передачу облікової інформації управлінській ланці для прийняття відповідних рішень.

Рационально організований бухгалтерський облік дебіторської заборгованості забезпечує всі ланки управління необхідною інформацією, що дозволяє приймати управлінські рішення щодо ціноутворення, розширення або скорочення ринків збуту, кредитування, вибору покупців та замовників, налагодження довготривалих взаємовідносин з ними, укладання комерційних угод, використання наявних грошових та кредитних ресурсів, вибору форм розрахунків, тощо. При цьому, особливо цінним є те, що облікова формація про стан заборгованості не лише відображає господарські операції, що відбулися в минулому, передає інформацію для їх ретроспективного аналізу, але також є основою для моделювання майбутніх відносин підприємства з дебіторами [76, с. 26].

Оскільки різні категорії внутрішніх користувачів потребують різної за змістом облікової інформації про розрахунки, вона повинна обов'язково носити адресний характер. Тому важливим є ефективно організований аналітичний облік, з метою деталізації інформації про дебіторську заборгованість підприємства, групування її і накопичення в необхідних аналітичних розтинах. Підвищення аналітичності інформації бухгалтерського обліку забезпечує формування облікових даних про розрахунки за їх окремими видами, формами, об'єктами, контрагентами, строками виникнення і погашення, що є неодмінною умовою створення якісної інформаційної бази системи управління.

Проведене дослідження свідчить, що перед обліком дебіторської заборгованості постає завдання посилення його оперативних та аналітичних властивостей, впорядковування вхідних і вихідних потоків інформації відповідно до специфічних інформаційних потреб управлінської ланки та надання менеджерам різних рівнів даних, необхідних для прогнозування та ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємства.

Крім того, працівники бухгалтерського обліку повинні здійснювати систематичний і дієвий контроль виконання договірної та розрахунково-платіжної дисципліни, своєчасності і повноти стягнення дебіторської заборгованості. З одного боку, це дасть можливість уникати конфліктних ситуацій та суперечок з контрагентами, а з іншого - дозволить попереджати виникнення простроченої та претензійної заборгованості, не допускати втрат від сплати штрафів, пені, неустойки, судових зборів та втрат від списання безнадійної дебіторської заборгованості.

Таким чином, раціональна побудова бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві є гарантією недопущення втрат від безгосподарності, що виникають через послаблення контролю з боку працівників бухгалтерії, своєчасності погашення боргів дебіторами, засобом виявлення і мобілізації внутрішніх резервів підвищення ефективності діяльності структурних підрозділів та підприємства в цілому.

Отже, основними завданнями бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості є:

- дотримання вимог нормативно-правових актів, що регулюють розрахункові операції в Україні;
- контроль визнання і достовірної оцінки дебіторської заборгованості;
- перевірка правильності документального оформлення розрахунків з різними дебіторами;
- оцінка своєчасності і повноти відображення інформації про дебіторську заборгованість підприємства на рахунках та в регістрах бухгалтерського обліку за часом їх виникнення;

- побудова раціональної системи аналітичного обліку дебіторської заборгованості за її різновидами;
- достовірне розкриття інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності підприємства;
- вибір елементів облікової політики щодо обліку розрахунків з дебіторами (резерв сумнівних боргів, заборгованість пов'язаних сторін тощо) та економічне обґрунтування їх доцільності;
- систематичне проведення інвентаризації розрахунків з дебіторами;
- організація обліку і контролю виконання господарських договорів;
- дотримання підприємством розрахунково-платіжної та договірної дисципліни;
- контроль цільового та ефективного використання фінансових ресурсів підприємства тощо [77, с. 250-252].

Крім того, кожний вид дебіторської заборгованості має свої специфічні завдання бухгалтерського обліку. Вирішенню цих завдань сприятимуть удосконалення техніки та методики бухгалтерського обліку розрахунків за умови застосування автоматизованої системи обліку, використання сучасної комп'ютерної техніки та прогресивного програмного забезпечення, організації ефективної роботи працівників бухгалтерії.

Основним завданням аудиту розрахунків з різними дебіторами є надання правдивого, незалежного від запитів користувачів підтвердження достовірності та повноти даних бухгалтерського обліку і фінансової звітності про дебіторську заборгованість підприємства. У ході аудиту особлива увага приділяється перевірці законності та доцільності здійснення розрахункових операцій, їх документальної обґрунтованості, дотримання договірної й розрахунково-платіжної дисципліни, обґрунтованості обраних підприємством форм розрахунків та методики їх обліку. Аудитор проводить детальний аналіз стану, структури і динаміки дебіторської заборгованості покупців і замовників, здійснює оцінку її впливу на платоспроможність та фінансову стійкість і

формує на цій основі висновки про реальний фінансовий стан підприємства [75, с. 123-124].

Таким чином, аудит виступає своєрідним гарантом добропорядних відносин між партнерами, а перевірена і підтверджена аудитором інформація значно зменшує ризик внутрішніх і зовнішніх користувачів при прийнятті рішень, що базуються на інформації про розрахунки підприємства.

Отже, ефективно організована система бухгалтерського обліку та аудиту дебіторської заборгованості здатна забезпечити успішне довготермінове функціонування підприємства в динамічних ринкових умовах. Саме на базі вирішення проблеми своєчасного і якісного задоволення специфічних інформаційних потреб системи управління шляхом удосконалення бухгалтерського обліку розрахунків, можуть бути успішно вирішені питання завоювання нових ринків збуту, підвищення фінансової незалежності та конкурентоспроможності підприємства.

1.3. Характеристика фінансово-господарської діяльності та постановки облікової роботи в ТОВ «Никос»

ТОВ «Никос» створено на основі протоколу загальних зборів засновників товариства від 07.04.2003 р., протокол №1.

Засновниками товариства є Ашуров Алішер, громадянин Узбекситану, розмір внеску до статутного капіталу якого складає 20000,00 грн. та Собіров Фаррух Голібджон Огли, громадянин Узбекситану, розмір внеску до статутного капіталу якого також складає 20000,00 грн.

У своїй діяльності підприємство керується чинною нормативно-правовою базою, Господарським Кодексом України та іншими Законами України.

Товариство створено з метою забезпечення потреб в товарах, роботах та послугах своїх працівників, інших громадян та підприємств, установ і

організацій та реалізація на основі одержаного прибутку інтересів засновників підприємства й трудового колективу.

Діє підприємство на основі статуту (додаток А). Предметом діяльності підприємства є:

- оптова торгівля іншими машинами й устаткуванням;
- виробництво електророзподільчої та контрольної апаратури;
- монтаж водопровідних мереж, систем опалення та кондиціонування;
- неспеціалізована оптова торгівля;
- ремонт і технічне обслуговування електричного устаткування;
- установлення та монтаж машин і устаткування.

ТОВ «Никос» є юридичною особою, тобто має власне майно, автономний баланс, рахунки в банках, власну печатку, штампи, фірмові бланки. Підприємство відповідно до чинного законодавства може підписувати договори, набувати майнових та немайнових прав, звертатися до суду, має право набувати, одержувати, дарувати, брати та здавати в оренду майно.

Майно ТОВ «Никос» становлять основні засоби та оборотні активи, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства. Джерела формування майна учасників досліджуваного суб'єкта господарювання зображено на рис. 1.1.

Вищим органом управління підприємством є директор, який є одночасно засновником підприємства - Ашуров Алішер. Йому підпорядковуються головний бухгалтер та бухгалтер з обліку розрахункових операцій, відділ продажу на чолі з супервайзером, юрисконсульт, два комірники.

Підприємство відповідно до Господарського кодексу України зобов'язане вести бухгалтерський облік, складати і подавати фінансову, статистичну і податкову звітність. Організацією бухгалтерського обліку і складанням звітності займається бухгалтерія підприємства.

Рис. 1.1. Джерела формування майна ТОВ «Никос»[авторська розробка]

Організація бухгалтерського обліку трактується сучасними науковцями по-різному. Ткаченко Н.М. розглядає організацію бухгалтерського обліку як «організацію обліку як системи», або «організацію його функціонування (управління ним) у просторі та часі» [76, с. 125].

Фатенок-Ткачук А. О. під організацією в широкому розумінні передбачає все те, що забезпечує роботу бухгалтерії, у вузькому – все те, що забезпечує вирішення певного облікового завдання [77, с. 39]. Позняковська Н. М. під раціональною організацією обліку розуміє систему заходів, які забезпечують найефективніше виконання функцій бухгалтерського обліку [24, с. 36].

Ми підтримуємо думку Фатенок-Ткачук А. О. відносно трактування організації обліку в широкому й вузькому розумінні.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. 996-XIV [69], питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника

(власників) або уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів.

Для забезпечення ведення бухгалтерського обліку підприємство самостійно обирає форми його організації:

- введення до штату підприємства посади бухгалтера або створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером;
- користування послугами спеціаліста з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи;
- ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою;
- самостійне ведення бухгалтерського обліку та складання звітності безпосередньо власником або керівником підприємства.

При цьому підприємство самостійно:

- визначає облікову політику підприємства;
- обирає форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них та з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних;
- розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів;
- затверджує правила документообороту і технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку;
- може виділяти на окремий баланс філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, які зобов'язані вести бухгалтерський облік, з наступним включенням їх показників до фінансової звітності підприємства;
- визначає доцільність застосування міжнародних стандартів (крім випадків, коли обов'язковість застосування міжнародних стандартів визначена законодавством) [69].

Організація бухгалтерського обліку на ТОВ «Никос» – це цілеспрямована діяльність директора підприємства по створенню, постійному впорядкуванню та удосконаленню системи бухгалтерського обліку з метою забезпечення інформацією зовнішніх та внутрішніх користувачів.

Бухгалтерію підприємства очолює Головний бухгалтер, йому підпорядковується бухгалтер з обліку розрахункових операцій. Розподіл обов'язків працівників бухгалтерії регламентований посадовими інструкціями. Посадові інструкції підприємства містять права, обов'язки та відповідальність бухгалтерів та відповідають особливостям діяльності підприємства.

Наказ про облікову політику підприємства визначає особливості ведення обліку та складання фінансової звітності (додаток Б), відповідно до якого:

- основні засоби включають матеріальні активи, які утримуються з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів і послуг, надання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк використання яких більше одного року;
- нарахування амортизації основних засобів здійснюється за прямолінійним методом;
- бухгалтерський облік ведеться відповідно до робочого Плану рахунків;
- інформація про доходи і витрати для цілей оподаткування накопичується на основі первинних облікових документів, фіксуючих здійснення господарських операцій без записів в системі реєстрів та рахунків бухгалтерського обліку;
- первісна вартість запасів, що придбані за плату, визначається за собівартістю запасів, а при відпуску товарів у реалізацію – за методом ціни продажу;
- інвентаризація активів і зобов'язань проводиться один раз на рік перед складанням річної фінансової звітності підприємства;

- встановлено наступні терміни інвентаризації активів і зобов'язань: виробничі запаси, товари у торгівлі - щоквартально; грошові кошти у касі - щомісячно; розрахунки з постачальниками і покупцями - щороку, станом на 1 січня (при необхідності);
- для ведення бухгалтерського обліку витрат застосовуються рахунки класу 9 «Витрати діяльності» та 8 «Витрати за елементами»;
- витрати, не пов'язані з операційною діяльністю, які не включаються до собівартості реалізованої продукції, є витратами звітного періоду;
- до витрат майбутніх періодів відносяться суми за передплату періодичних видань і всі інші витрати, які стосуються наступного облікового періоду;
- оплата праці проводиться згідно штатного розпису та встановлених розцінок.

Критична оцінка Наказу про облікову політику свідчить про його змістовність та відповідність чинному законодавству.

На підприємстві використовується автоматизована форма бухгалтерського обліку із застосуванням програмного забезпечення «1С: Підприємство 8.3. Управління торговим підприємством для України, редакція 1.2», що передбачає використання облікових реєстрів у вигляді оборотно-сальдових відомостей та оборотів за рахунками. Аналітичний облік ведеться за допомогою відомостей аналітичного обліку.

З метою більш повної характеристики фінансово-господарської діяльності ТОВ «Никос» наведемо його основні техніко-економічні показники за 2016 – 2018 р.р. Для цього використаємо річну фінансову та статистичну звітність підприємства (додатки В, Д, Е) (табл. 1.3).

Аналіз даних таблиці 1.2 свідчить, що капітал ТОВ «Никос» в 2018 р. в порівнянні з 2016 р. зменшився на 250,4 тис. грн., а у порівнянні з 2017 р. – несуттєво зріс на 0,1 тис. грн., що пов'язане зі зменшенням суми позикового капіталу.

**Показники фінансово-господарської діяльності ТОВ «Никос»
за 2016-2018 р.р.**

Показники	31.12.16 р.	31.12.17 р.	31.12.18 р.	Відхилення 2018 р. від:		Темп зміни 2018 р. до, у %:	
				31.12.16 р.	31.12.17 р.	31.12.16р.	31.12.17 р.
1. Капітал (станом на кінець періоду), тис. грн.	1 489,0	1 238,5	1 238,6	-250,4	+0,1	83,2	100,0
1.1. Власний капітал, у т. ч.:	272,0	211,9	211,9	-60,1	-	77,9	100,0
- нерозподілений прибуток	1,0	-58,8	1,2	+0,2	+60,0	120,0	-2,0
1.2. Позиковий капітал, у т. ч.:	1 217,0	1 026,6	1 026,7	-190,3	+0,1	84,4	100,0
- довгострокові зобов'язання	550,0	455,5	439,3	-110,7	-16,2	79,9	96,4
- поточні зобов'язання	667,0	571,1	587,4	-79,6	+16,3	88,1	102,9
2. Ресурси, тис. грн.							
2.1. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності	1164,5	1101,0	1121,2	-43,3	+20,2	96,3	101,8
2.2. Середньорічна вартість оборотних активів, у т. ч. :	486,0	477,9	344,7	-141,3	-133,2	70,9	72,1
- запасів	207,5	180,0	94,9	-112,6	-85,1	45,7	52,7
2.4. Середньооблікова чисельність працівників, осіб.	23,0	24,0	25,0	+2,0	+1,0	108,7	104,2
3. Економічні показники							
3.1. Виручка від реалізації, тис. грн.	943,0	969,6	251,6	-691,4	-718,0	26,7	25,9
3.2. Витрати, тис. грн.	1 747,0	1 683,2	802,8	-944,2	-880,4	46,0	47,7
3.3. Прибуток (збиток), тис. грн.:							
- від діяльності до оподаткування	8,0	11,6	5,2	-2,8	-6,4	65,0	44,8
- чистий прибуток	1,0	1,2	1,2	0,2	-	120,0	100,0
3.4. Продуктивність праці, тис. грн.	41,0	40,4	10,1	-30,9	-30,3	24,5	24,9
3.5. Фондовіддача, грн.	1,0	1,1	0,3	-0,7	-0,8	27,2	25,7
3.6. Рентабельність продажу, %	0,1	0,1	0,5	+0,4	+0,4	-	-
3.7. Рентабельність основних засобів, %	0,1	0,1	0,1	-	-	-	-
3.8. Рентабельність оборотних активів, %	0,2	0,3	1,5	+1,3	+1,2	-	-

Сума нерозподіленого прибутку підприємства у 2016 р. склала 1,0 тис. грн., 2018 р. – 1,2 тис. грн., тоді як у 2017 р. підприємство отримало непокриті збитки у сумі 58,8 тис. грн.

За 2016-2017 р.р. відбувається тенденція зменшення суми позикового капіталу підприємства на 190,3 тис. грн., у 2017-2018 р.р. його сума складає відповідно 1026,6 тис. грн. та 1026,7 тис. грн.

У складі позикового капіталу у 2018 р. 439,3 тис. грн. становлять довгострокові кредити банків, сума заборгованості за якими поступово знижується у порівнянні з 2016 р. – на 110,7 тис. грн., 2017 р. – 16,2 тис. грн. Сума поточних зобов'язань підприємства за 2016-2018 р.р. знижується на 79,6 тис. грн. і складає у 2018 р. 587,4 тис. грн.

Середньорічна вартість основних засобів за 2016-2018 р.р. знижується з 1164,5 тис. грн. до 1121,2 тис. грн. або на 43,3 тис. грн. Середньорічна вартість оборотних активів також знижується з 486,0 тис. грн. до 344,7 тис. грн. або на 141,3 тис. грн., що пояснюється зменшенням суми залишків запасів та дебіторської заборгованості.

Економічні показники підприємства мають динаміку спаду. Виручка від реалізації у 2018 р. в порівнянні з 2016 та 2017 р.р. зменшилась на 691,4 тис. грн. і склала 251,6 тис. грн. Витрати підприємства також знижуються у 2018 р. в порівнянні з 2016 та 2017 р.р. на 944,2 тис. грн. та 880,4 тис. грн. відповідно. Що стосується прибутку до оподаткування, підприємство останні три роки працює прибутково. Однак, у зв'язку зі скороченням обсягів діяльності підприємства прибуток від операційної діяльності знижується на 76,3 тис. грн. і складає 138,7 тис. грн.; чистий прибуток у 2018 р. складає 1,2 тис. грн.

Необхідно відмітити, що у зв'язку з незначним зростанням середньоспискової чисельності працівників за 2016-2017 р.р. на 2 чол. або 8,7 %, продуктивність праці працівників знизилася на 72,8 % і у 2018 р. склала 10,1 тис. грн.

Отже, на основі проведеного аналізу можемо відмітити, що «Никос» у 2018 р. у порівнянні з 2016 роком почало працювати менш ефективно, оскільки

більшість аналізованих показників мають негативну тенденцію, тому для покращення показників фінансово-господарської діяльності керівництву підприємства необхідно вжити ряд заходів, а саме:

- звернути особливу увагу на вартість валюти балансу й проаналізувати можливості її зростання;
- визначати допустимий розмір дебіторської заборгованості та забезпечити його контроль спеціалістами підприємства, які виконують функції управління дебіторською заборгованістю;
- здійснювати планування та контроль грошових потоків щодо розрахунків з кредиторами підприємства;
- провести заходи щодо прискорення оборотності запасів.

Зазначені пропозиції можливо впровадити в діяльність підприємства за умови раціональної постановки облікової роботи та здійснення належних контрольних процедур як бухгалтерією, так і іншими структурними підрозділами підприємства.

Висновки за розділом 1

Дослідження наукових літературних джерел з метою розкриття теоретичних аспектів обліку й аудиту дебіторської заборгованості підприємства дозволили автору зробити наступні висновки.

1. Розрахунки є відносинами між підприємствами, організаціями та іншими учасниками ринку, що виникають на всіх етапах розширеного відтворення й опосередковують прямі й зворотні зв'язки між виробництвом і споживанням через стадії розподілу та обміну. В теорії розрахунків існують економічний та бухгалтерський підходи. У бухгалтерському обліку розглядається заборгованість, що виникає в результаті розрахунків між контрагентами у зв'язку з неминучим розривом у часі між датами виникненням

та відшкодування заборгованості і становить їх об'єктивну основу.

2. Трактування сутності дебіторської заборгованості є дискусійною. З метою зниження понятійної плутанини вона повинна розглядатися як заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги, фінансові інвестиції чи інші активи; фінансових і податкових органів за податками, зборами та іншими платежами до бюджету.

3. Найбільш поширеними ознаками класифікації дебіторської заборгованості є наступні: за строками погашення, об'єктами, забезпеченістю векселями, формою розрахунків, характером господарських операцій тощо.

4. Дебіторська заборгованість визнається в обліку та звітності, якщо відповідає двом критеріям: існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума. Для обліку дебіторської заборгованості використовуються різні види оцінки: первісна, чиста реалізаційна, номінальна, справедлива, теперішня вартість, вартість чистих інвестицій в оренду.

5. Основною метою діяльності «Никос» є здійснення оптової та роздрібної торгівлі машинами та устаткуванням. Вищим органом управління підприємством є директор, що є засновником.

6. Постанова обліку й аудиту на підприємстві відповідає законодавству та особливостям фінансово-господарської діяльності: ведення обліку здійснюється бухгалтерією, яку очолює головний бухгалтер; посадові інструкції містять усі необхідні розділи й розроблені для кожного з працівників; у Наказі про облікову політику визначені методи й процедури, відносно яких встановлено альтернативність їх вибору; облік автоматизований використовується програма «1С: Підприємство 8.3. Управління торговим підприємством для України, редакція 1.2».

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА ТА НАПРЯМИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

2.1. Документальне оформлення виникнення й погашення дебіторської заборгованості

Продаючи свою продукцію (роботи, послуги), підприємства-продавці (виконавці) вступають у взаємовідносини з юридичними та фізичними особами – покупцями і замовниками, а отже здійснюють з ними у певному порядку розрахунки. Взаємовідносини підприємств з покупцями (замовниками) пов'язані з укладанням договорів купівлі-продажу продукції (товарів), підряду на виконання робіт (надання послуг). У договорах відображаються зобов'язання продавця (виконавця) щодо обсягів і термінів відвантаження продукції (товарів), виконання робіт (послуг) і зобов'язання покупця (замовника) щодо приймання продукції (товарів). Особлива увага в договорах приділяється ціні товару, термінам поставки, порядку розрахунків, терміну оплати, оскільки ці умови договору є істотними й необхідними у разі вирішення спору у претензійно-позовному порядку.

Факт відпуску продукції (товару), виконання робіт, надання послуг має бути належним чином оформлений документами. Підставою для відпуску продукції (товару) зі складу підприємства є довіреність, яка пред'являється представником покупця.

Довіреність має такі реквізити:

- реквізити підприємства-одержувача та підприємства-платника;
- термін дії довіреності;
- дата видачі;
- посада, прізвище, ім'я по-батькові особи (представника), якій видано довіреність;

- документ, що засвідчує особу;
- найменування і кількість отриманої продукції;
- особистий підпис представника, засвідчений підписами керівника та головного бухгалтера підприємства-покупця;
- відтиск печатки.

Підпис представника покупця на довіреності повинен бути ідентичним підпису одержувача на відвантажувальних документах про приймання продукції.

Бланки довіреностей не є бланками суворого обліку, видаються після їх реєстрації у Журналі реєстрації довіреностей. Нумерація виданих протягом року довіреностей є наскрізною.

Довіреність на одержання цінностей видається тільки особам, що працюють на даному підприємстві. Керівником підприємства затверджується перелік посад, зайняття яких надає відповідним працівникам право підписувати довіреність на одержання цінностей, та призначається особа, що здійснює виписування та реєстрацію виданих, повернутих та використаних довіреностей.

При виписуванні довіреності перелік цінностей, які належить по ній отримати (графа "Найменування цінностей" у бланку довіреності), наводиться обов'язково із зазначенням назви і кількості цінностей для одержання, незалежно від того, чи є такі відомості у документах на відпуск (наряді, рахунку, договорі, замовленні, угоді тощо) цінностей. Незаповнені рядки довіреності прокреслюються.

Строк дії довіреності встановлюється в залежності від можливості одержання та вивозу відповідних цінностей за нарядом, рахунком, накладною або іншим документом, що їх замінює, на підставі якого видана довіреність, однак, не більше як на 10 днів. Довіреність на одержання цінностей, розрахунки за які здійснюються у порядку планових платежів або доставка яких здійснюється централізовано-кільцевими перевезеннями, допускається видавати на календарний місяць.

Особа, якій видана довіреність, зобов'язана не пізніше наступного дня після кожного випадку доставки на підприємство одержаних за довіреністю цінностей, незалежно від того, одержані цінності за довіреністю повністю або частково, подати працівнику підприємства, який здійснює виписування та реєстрацію довіреностей, документ про одержання нею цінностей та їх здачу на склад (комору) або матеріально відповідальній особі. Невикористані довіреності повинні бути повернуті працівнику підприємства, який здійснює виписування і реєстрацію довіреностей, не пізніше наступного дня після закінчення строку дії довіреності.

Про використання довіреності або повернення невикористаної довіреності у журналі реєстрації довіреностей робиться відмітка про номери документів (накладних, актів тощо) на одержані цінності або про дату повернення довіреності. Повернуті невикористані довіреності гасяться надписом "невикористана" і зберігаються протягом строку, встановленого для зберігання первинних документів.

Особам, які не відзвітували про використання довіреності або не повернули невикористану довіреність, строк дії якої закінчився, нова довіреність не видається.

Для документального оформлення розрахунків з дебіторами застосовуються первинні документи, що узагальнені в табл. 2.1.

У разі доставки продукції (товарів) покупцеві автотранспортом постачальника або транспортних організацій важливе значення має чітке і належне оформлення відправником товарно-транспортних накладних, що є супровідними документами при продажу продукції (товарів).

Форма і порядок застосування товарно-транспортних накладних регламентуються наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні» від 14.10.1997 р. № 363 [70].

**Документальне оформлення дебіторської
заборгованості [авторська розробка]**

Вид дебіторської заборгованості	Документи
За майно, передане у фінансову оренду	Договір оренди, акт приймання-передачі основних засобів, довідки та розрахунки бухгалтерії
Векселі одержані	Вексель, акт приймання-передачі векселя, прибутковий касовий ордер, виписка банку
Розрахунки з вітчизняними покупцями	Накладна, рахунок-фактура, рахунок, акт виконаних робіт, довідка (розрахунок) бухгалтерії, податкова накладна, товарно-транспортна накладна, виписка банку
Розрахунки з іноземними покупцями	Комерційні документи (рахунки-фактури), транспортні накладні (CMR - залізнична накладна, авіанакладна, коносамент, товарно-транспортна накладна, пакувальні листи), накладна, платіжні документи на перерахування сум митних платежів та податків, розрахунок бухгалтерії, виписка банку
Резерв сумнівних боргів	Довідка, розрахунок бухгалтерії
Розрахунки за виданими авансами	Платіжне доручення, виписка банку
Розрахунки з підзвітними особами	Звіт про використання коштів наданих на відрядження або під <u>звіт з доданими виправдовуючими документами, прибутковий касовий ордер, видатковий касовий ордер</u>
Розрахунки за нарахованими доходами	Довідка, розрахунок бухгалтерії, виписка банку, <u>прибутковий касовий ордер, видатковий касовий ордер</u>
Розрахунки за претензіями	Претензія, акт приймання вантажу, рішення судових органів (арбітражу), письмова згода постачальника на пред'явлену <u>претензію, виписка банку</u>
Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків	Протокол засідання інвентаризаційної комісії, наказ керівника, документи, які підтверджують внески з відшкодування <u>матеріальної шкоди - накладна, прибутковий касовий ордер, заява працівника</u>
Розрахунки за позиками членам кредитних спілок	Договір між членами кредитних спілок, видатковий касовий ордер, платіжне доручення, накладна, квитанція до прибуткового ордеру
Розрахунки з іншими дебіторами	Прибутковий касовий ордер, видатковий касовий ордер, накладна, рахунок, виписка банку, довідка (розрахунок) бухгалтерії

Товарно-транспортна накладна складається вантажовідправником у чотирьох примірниках: 1 прим. – залишається у вантажовідправника, 2 прим. – у вантажоодержувача, 3 і 4 прим. – у автопідприємства.

Кожна товарно-транспортна накладна має серію та номер. Також у ній вказуються наступні реквізити:

- дата;
- марка та номер автомобіля;
- номер подорожного листа;
- назва автопідприємства;
- прізвище, ім'я, по-батькові водія;
- вид перевезень;
- назви замовника, вантажовідправника та одержувача;
- адреси пунктів навантаження та розвантаження;
- відомості про вантаж (назва, одиниця виміру, кількість, ціна та сума, вид пакування, кількість місць тощо);
- дата та номер довіреності;
- підписи працівників, що дозволив відпуск товарно-матеріальних цінностей, водія-експедитора, представника вантажоодержувача;
- відомості про вантажно-розвантажувальні операції;
- інші відомості (відстань перевезення, розрахунок вартості транспортних послуг, відомості про простой тощо).

Підприємства на підставі одержаних товарно-транспортних накладних ведуть накопичувальні відомості окремо по кожному товаровиробнику протягом поточного місяця або періоду (як правило, 15 днів).

При виконанні робіт (будівельних, ремонтних та ін.) у договорі на їх виконання також відображаються зобов'язання замовника щодо приймання виконаних робіт, порядку й термінів їх оплати. Прийнята робота має бути оформлена актом відповідної форми, який підписується представником замовника і виконавця або комісією, з обов'язковим посвідченням підписів

представників печаткою замовника і виконавця. Аналогічно оформлюються операції з надання замовникам різних послуг (ремонту та обслуговування технічних засобів підприємства тощо).

На відвантажені товари (готову продукцію, виробничі запаси) виписується рахунок-фактура або накладна, що містять такі реквізити:

- номер і дата документа;
- найменування постачальника, адреса, номер поточного рахунку, найменування та код банку, код підприємства, номер телефону (факс);
- найменування платника;
- назва, кількість, ціна та вартість товарно-матеріальних цінностей, загальна сума операції з ПДВ;
- підписи директора та головного бухгалтера;
- підпис, прізвище та ініціали отримувача товарно-матеріальних цінностей.

Відповідно до наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження форми податкової накладної та Порядку заповнення податкової накладної» від 31.12.2015 р. № 1307, підприємства, які зареєстровані як платники податку на додану вартість у контролюючому органі, та які мають індивідуальний податковий номер платника податку на додану вартість, є платниками податку на додану вартість, повинні скласти в електронному вигляді податкову накладну із зазначенням у ній таких обов'язкових реквізитів:

- а) порядковий номер податкової накладної;
- б) дата складання податкової накладної;
- в) повна або скорочена назва, зазначена у статутних документах юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи, зареєстрованої як платник податку на додану вартість, - продавець товарів/послуг;
- г) податковий номер платника податку (продавця та покупця). У разі постачання/придбання філією (структурним підрозділом) товарів/послуг, яка фактично є від імені головного підприємства - платника податку стороною

договору, у податковій накладній, крім податкового номера платника податку додатково зазначається числовий номер такої філії (структурного підрозділу);

д) повна або скорочена назва, зазначена у статутних документах юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи, зареєстрованої як платник податку на додану вартість, - покуця (отримувача) товарів/послуг;

е) опис (номенклатура) товарів/послуг та їх кількість, обсяг;

є) ціна постачання без урахування податку;

ж) ставка податку та відповідна сума податку в цифровому значенні;

з) загальна сума коштів, що підлягають сплаті з урахуванням податку;

і) код товару згідно з УКТ ЗЕД, для послуг - код послуги згідно з Державним класифікатором продукції та послуг; платники податків, крім випадків постачання підакцизних товарів та товарів, ввезених на митну територію України, мають право зазначати код товару згідно з УКТ ЗЕД або код послуги згідно з Державним класифікатором продукції та послуг неповністю, але не менше ніж чотири перших цифри відповідного коду;

й) індивідуальний податковий номер [77, с. 395].

Податкова накладна та додатки до неї складаються в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації електронного підпису уповноваженої платником особи.

Усі податкові накладні, підлягають реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних. Податкова накладна заповнюється державною мовою. Усі графи податкової накладної, що мають вартісні показники, заповнюються в гривнях з копійками.

Таким чином, належним чином оформлені документи є підставою для виконання покупцями (замовниками) зобов'язань із проведення розрахунків.

При виникненні форс-мажорних обставин (пожежі, повені тощо) можуть мати місце випадки повної або часткової втрати товарів у дорозі, їх пошкодження, знищення та ін. Аби уникнути збитків за згаданих обставин

продавці або покупні можуть застрахувати відвантажені цінності за зазначеними страховими подіями [78, с. 330].

На ТОВ «Никос» взаємовідносини з покупцями оформлюються договорами встановленої форми, що містять такі розділи:

- сторони договору;
- предмет договору;
- умови та строки поставки товару (надання послуги);
- порядок розрахунків;
- відповідальність сторін;
- затвердження договору;
- реквізити сторін.

Підставою для відпуску товару покупцеві є довіреність, яка містить найменування і кількість товару, що підлягає отриманню.

Також в ТОВ «Никос» застосовуються форми наступних первинних документів: рахунок, акт виконаних робіт, накладна, податкова накладна, прибутковий касовий ордер, виписка банку.

З метою звірки розрахунків ТОВ «Никос» з дебіторами застосовується акт звірки розрахунків, який містить перелік і дати первинних документів, початковій кінцеві залишки заборгованості та обороти за звітний рік.

Всі первинні документи складаються на комп'ютері, а тому містять необхідні обов'язкові реквізити: назву документа (форми); дату і місце складання; назву підприємства, від імені якого складено документ; зміст та обсяг господарської операції, одиницю виміру господарської операції; посади осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення; особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції.

Таким чином, документальне оформлення дебіторської заборгованості в ТОВ «Никос» відповідає вимогам чинного законодавства, однак бухгалтеру необхідно розробити графіки документообігу первинних документів задля

підвищення дієвості внутрішнього контролю від моменту складання документу до здачі в архів.

2.2. Синтетичний і аналітичний облік дебіторської заборгованості

Для узагальнення інформації про поточну та довгострокову дебіторську заборгованість підприємства у бухгалтерському обліку використовуються рахунки I класу «Необоротні активи» та III класу «Кошти розрахунки та інші активи» (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Призначення рахунків з обліку дебіторської заборгованості [авторська розробка]

Код рахунку	Назва рахунку	Призначення рахунку
18	Довгострокова дебіторська заборгованість	Облік дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу
34	Короткострокові векселі одержані	Облік заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечена векселями
36	Розрахунки з покупцями та замовниками	Облік розрахунків з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем, а також узагальнення інформації про розрахунки з учасниками промислово-фінансової групи
37	Розрахунки з різними дебіторами	Облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за авансами виданими, нарахованими доходами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, за позиками членів кредитних спілок та за іншими операціями
38	Резерв сумнівних боргів	Облік резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення

Довгострокова дебіторська заборгованість обліковується на рахунку 18 "Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи".

Рахунок 18 "Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи" має такі субрахунки:

181 "Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду";

182 "Довгострокові векселі одержані";

183 "Інша дебіторська заборгованість";

184 "Інші необоротні активи".

За дебетом рахунку 18 "Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи" відображається виникнення (збільшення) довгострокової дебіторської заборгованості та одержання інших необоротних активів, за кредитом - погашення (списання) довгострокової дебіторської заборгованості та вибуття інших необоротних активів.

На субрахунку 181 "Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду" відображаються чисті інвестиції орендодавця у фінансову оренду.

На субрахунку 182 "Довгострокові векселі одержані" ведеться облік векселів, одержаних на забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості.

Субрахунок 183 "Інша дебіторська заборгованість" призначений для обліку довгострокової дебіторської заборгованості, яка не відображається на інших субрахунках рахунку 18 "Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи", зокрема розрахунків з працівниками за виданими довгостроковими позиками тощо, інші види розрахунків.

На субрахунку 184 "Інші необоротні активи" ведеться облік активів, використання яких, як очікується, неможливо протягом дванадцяти місяців з дати балансу, зокрема грошових коштів, а також інших активів, які безпосередньо не можуть бути відображені на інших рахунках обліку необоротних активів [55].

Аналітичний облік довгострокової дебіторської заборгованості та інших необоротних активів ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення, за видами інших необоротних активів.

У ТОВ «Никос» відсутня довгострокова дебіторська заборгованість, але в Робочому плані рахунків такий рахунок передбачений, аналітичний облік довгострокової заборгованості може вестися за контрагентами, довгострокових векселів одержаних – ще й за видами цінних паперів.

Для обліку заборгованості, забезпеченої векселем, призначено рахунок 34 "Короткострокові векселі одержані".

Рахунок 34 "Короткострокові векселі одержані" має такі субрахунки:

341 "Короткострокові векселі, одержані в національній валюті";

342 "Короткострокові векселі, одержані в іноземній валюті".

На рахунку 34 "Короткострокові векселі одержані" за дебетом відображається отримання векселя за продані товари (роботи, послуги) та за іншими операціями, за кредитом - отримання коштів у погашення векселів, погашення отриманим векселем кредиторської заборгованості, продаж векселя третій стороні тощо.

Аналітичний облік ведеться за кожним одержаним векселем [55].

Типова кореспонденція рахунків з обліку довгострокової дебіторської заборгованості та векселів одержаних наведена у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Типова кореспонденція рахунків з обліку довгострокової дебіторської заборгованості та векселів одержаних

Зміст операції	Дт	Кт
1. Передано об'єкт основних засобів у фінансову оренду	18	10
2. Передано об'єкт інших необоротних матеріальних активів в фінансову оренду	18	11
3. Передано об'єкт нематеріальних активів у фінансову оренду	18	12
4. Оплачено довгостроковий вексель з поточного рахунку	18	31
5. Отримано довгостроковий вексель у забезпечення дебіторської заборгованості	18	37

Продовж. табл. 2.3

Зміст операції	Дт	Кт
6. Отримано основні засоби в рахунок погашення довгострокової дебіторської заборгованості	10	18
7. Отримано інші необоротні матеріальні активи в рахунок погашення довгострокової дебіторської заборгованості	11	18
8. Отримано нематеріальні активи в рахунок погашення довгострокової дебіторської заборгованості	12	18
9. Відображено погашення довгострокової дебіторської заборгованості цінними паперами або у вигляді передачі відповідної частки статутного капіталу	14	18
10. Отримано товари в рахунок погашення довгострокової дебіторської заборгованості	28	18
11. Отримано грошові кошти в касу в рахунок погашення довгострокового векселя	30	18
12. Отримано грошові кошти на поточний рахунок в рахунок погашення довгострокового векселя	31	18
13. Отримано поточні фінансові інвестиції в рахунок погашення довгострокового векселя	35	18
14. Включено довгострокову дебіторську заборгованість до складу поточної	37	18
15. Отримано вексель у забезпечення дебіторської заборгованості	34	36, 37
16. Отримано грошові кошти в касу чи поточний рахунок в банку в оплату векселя	30, 31	34
17. Видано вексель в погашення заборгованості перед банком за кредитами	50, 60	34
18. Видано вексель в погашення заборгованості перед постачальниками, іншими кредиторами	63, 68	34
19. Отримано дохід у вигляді відсотків за векселем	373	732
20. Отримано на поточний рахунок відсотки за векселем	311	373
21. Списано забезпечену векселем дебіторську заборгованість, що визнана безнадійною	944, 38	34

На досліджуваному підприємстві відсутня заборгованість, що забезпечена векселями, але у Робочому плані рахунків такий рахунок передбачений,

аналітичний облік до цього рахунку може вестися за місцями зберігання й видами цінних паперів.

Для обліку поточної заборгованості покупців та замовників призначено рахунок 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками".

Рахунок 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками" має такі субрахунки:

361 "Розрахунки з вітчизняними покупцями";

362 "Розрахунки з іноземними покупцями";

363 "Розрахунки з учасниками ПФГ";

364 "Розрахунки за гарантійним забезпеченням".

За дебетом рахунку 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками" відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації, за кредитом - сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу, та інші види розрахунків. Сальдо рахунку відображає заборгованість покупців та замовників за одержані продукцію (роботи, послуги) [55].

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником за кожним пред'явленим до сплати рахунком.

Типова кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з покупцями та замовниками наведена у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Типова кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з покупцями та замовниками

Зміст операції	Дт	Кт
1. Повернуто покупцям грошові кошти, раніше отримані за реалізовану продукцію (товари, роботи, послуги)	36	30
	36	31
2. Відображено дохід від реалізації продукції, товарів, робіт чи послуг	36	70

Продовж. табл. 2.4

Зміст операції	Дт	Кт
3. Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	70	64
4. Відображено інший операційний дохід від реалізації оборотних активів та операційної оренди активів	36	71
5. Отримано грошові кошти за відвантажену готову продукцію (товари, роботи, послуги)	31 30	36 36
6. Отримано короткостроковий вексель у рахунок забезпечення дебіторської заборгованості	34	36
7. Отримано поточні фінансові інвестиції у рахунок погашення дебіторської заборгованості	35	36
8. Списано дебіторську заборгованість за рахунок резерву сумнівних боргів	38	36
9. Отримано довгостроковий вексель в рахунок забезпечення дебіторської заборгованості	182	36
10. Відображено взаємозалік заборгованості у випадку попередньої оплати	681	36
11. Відображено суми знижок, наданих після реалізації	70	36
12. Погашено дебіторську заборгованість векселями	51,62	36

Для обліку розрахунків з іншими дебіторами призначено рахунок 37 "Розрахунки з різними дебіторами".

Рахунок 37 "Розрахунки з різними дебіторами" має такі субрахунки:

- 371 "Розрахунки за виданими авансами";
- 372 "Розрахунки з підзвітними особами";
- 373 "Розрахунки за нарахованими доходами";
- 374 "Розрахунки за претензіями";
- 375 "Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків";
- 376 "Розрахунки за позиками членам кредитних спілок";
- 377 "Розрахунки з іншими дебіторами";
- 378 "Розрахунки з державними цільовими фондами";
- 379 "Розрахунки за операціями з деривативами".

За дебетом рахунку 37 "Розрахунки з різними дебіторами" відображається виникнення дебіторської заборгованості, за кредитом - її погашення чи списання (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Характеристика субрахунків з обліку іншої поточної дебіторської заборгованості

Код субрахунку	Назва субрахунку	Призначення субрахунку
371	Розрахунки за виданими авансами	Облік авансів, наданих іншим підприємствам
372	Розрахунки з підзвітними особами	Облік розрахунків з підзвітними особами. Сальдо субрахунку може бути як дебетовим, так і кредитовим
373	Розрахунки за нарахованими доходами	Облік нарахованих дивідендів, відсотків, роялті тощо, які підлягають отриманню
374	Розрахунки за претензіями	Облік розрахунків за претензіями, які пред'явлені контрагентам, а також за пред'явленими їм та визнаними штрафами, пенєю, неустойками
375	Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків	Облік розрахунків за відшкодуванням підприємству завданих збитків у результаті нестач і втрат від псування цінностей, нестач та розкрадання грошових коштів, якщо винуватця виявлено
376	Розрахунки за позиками членам кредитних спілок	Облік розрахунків за позиками членам кредитних спілок у кредитних спілках
377	Розрахунки з іншими дебіторами	Облік розрахунків за іншими операціями, зокрема розрахунки за операціями, пов'язаними із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи), усі види розрахунків з працівниками (крім розрахунків з оплати праці та з підзвітними особами), інші розрахунки
378	Розрахунки з державними цільовими фондами	Облік розрахунків з державними цільовими фондами, зокрема розрахунків з тимчасової непрацездатності тощо
379	Розрахунки за операціями з деривативами	Облік розрахунків за операціями з деривативами. В кінці місяця субрахунок закривається

Аналітичний облік ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення.

Типова кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з різними дебіторами наведена у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

**Типова кореспонденція рахунків з обліку розрахунків
з різними дебіторами**

Зміст операції	Дт	Кт
Облік розрахунків за авансами виданими		
1. З поточного рахунку перераховано аванс постачальнику	371	31
2. З каси видано передоплату постачальнику	371	30
3. Проведено взаємозалік заборгованості	63	371
4. Списано суму раніше виданих і вчасно не повернутих авансів	94, 84	371
Облік розрахунків з підзвітними особами		
5. Видано під звіт грошові кошти	372	30
6. Придбано підзвітною особою матеріальні цінності	20,22,28	372
7. Відображено податковий кредит з ПДВ	64	372
8. Списано витрати на відрядження працівників	23,91,92,93,84	372
9. Повернуто до каси невикористані підзвітні суми	30	372
10. Утримано із заробітної плати своєчасно не повернуті підзвітні суми	66	372
11. Повернуто перевитрату грошових коштів підзвітній особі	372	30
Облік розрахунків за нарахованими доходами		
12. Відображено дохід у вигляді дивідендів, відсотків, що підлягають отриманню	373	73,74
13. Отримано попередньо нараховані доходи	30,31	373
Облік розрахунків за претензіями		
14. Висунуто претензію постачальнику	374	63
15. Відображено суму претензії в часині штрафних санкцій за порушення умов договору	374	715

16. Отримано грошові кошти від постачальника в погашення претензії	30,31	374
17. Списано суму претензії, що відхилена судом	94,84	374

Продовж. табл. 2.6

Зміст операції	Дт	Кт
Облік розрахунків за відшкодуванням завданих збитків		
18. Віднесено суму виявленої нестачі на винуватців	375	716,746
19. Відшкодовано винною особою заподіяну матеріальну шкоду	30,31	375
20. Утримано із заробітної плати суму заподіяної матеріальної шкоди	66	375
Облік розрахунків з іншими дебіторами		
21. Відображено дохід від виробничих запасів працівнику підприємства	377	70
22. Утримано із заробітної плати суму кредиту, наданого підприємством	66	377
23. Погашено суму кредиту працівником підприємства	30,31	377
Облік розрахунків з державними цільовими фондами		
24. Нараховано лікарняні за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності	378	663
25. Отримано грошові кошти на рахунок підприємства для виплати допомоги працівникам	31	378

Для обліку резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення призначено рахунок 38 "Резерв сумнівних боргів".

За кредитом рахунку 38 "Резерв сумнівних боргів" відображається створення резерву сумнівних боргів у кореспонденції з рахунками обліку витрат, за дебетом - списання сумнівної заборгованості в кореспонденції з рахунками обліку дебіторської заборгованості або зменшення нарахованих резервів у кореспонденції з рахунком обліку доходів. Сальдо за рахунком означає суму нарахованого резерву сумнівних боргів.

Зазначений рахунок призначений для уточнення суми дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, яка включається до підсумку балансу за вирахуванням резерву сумнівних боргів, тобто за чистою реалізаційною вартістю. Величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із методів:

- застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості;

- застосування коефіцієнта сумнівності.

Базовий спосіб оцінки резерву сумнівних боргів стандартом не виділений, тому можна вважати, що всі вони є рівноправними - вибір робить підприємство при визначенні своєї облікової політики. Слід зазначити, що незалежно від обраного способу величина резерву сумнівних боргів визначається як добуток суми дебіторської заборгованості за продукцію та коефіцієнту сумнівності. Різниця у способах полягає лише у тому, які суми дебіторської заборгованості беруть участь у розрахунку і як визначаються коефіцієнти сумнівності. Коефіцієнт сумнівності показує частку дебіторської заборгованості за продукцію щодо повернення якої у підприємства є сумніви. Як правило, значення коефіцієнта сумнівності зростає зі збільшенням періоду прострочення платежу. Коефіцієнт сумнівності може застосовуватися і до дебіторської заборгованості, час оплати якої ще не настав, коли є на це підстави.

За методом застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

За методом застосування коефіцієнта сумнівності величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності. Коефіцієнт сумнівності може розраховуватися такими способами:

- визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення;
- визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років [79, с. 326-327].

Відповідно до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [59], класифікація дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Коефіцієнт сумнівності встановлюється підприємством, виходячи з фактичної

суми безнадійної дебіторської заборгованості за попередні звітні періоди. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості. Величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутків поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи та коефіцієнта сумнівності відповідної групи.

Порівнюючи вищенаведені методи, можна вказати на їх позитивні та негативні сторони. Перевага методу створення резерву виходячи з платоспроможності окремих дебіторів полягає у тому, що його розрахунок, як правило, має високий відсоток ймовірності, бо до уваги береться фінансовий стан кожного підприємства, яке має дебіторську заборгованість. Недоліками можна вважати трудомісткість розрахунку резерву за цим методом (потрібно аналізувати кожну прострочену дебіторську заборгованість по конкретному дебітору).

Створення резерву на основі класифікації простроченої дебіторської заборгованості за термінами її виникнення вимагає від бухгалтера менших затрат часу. Цей метод є менш точним. Слід відзначити, що який би метод не використовувався на підприємстві, у примітках до фінансової звітності слід наводити прострочену дебіторську заборгованість за термінами її виникнення.

Нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у Звіті про фінансові результати (звіті про сукупний дохід) у складі інших операційних витрат. Виключення безнадійної дебіторської заборгованості з активів здійснюється з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів. У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги списується з активів на інші операційні витрати. Сума відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості включається до складу інших операційних доходів.

Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої створення резерву сумнівних боргів не передбачено, у разі визнання її безнадійною списується з балансу з відображенням у складі інших операційних витрат.

Резерв сумнівних боргів може не створюватися:

- підприємствами, які здійснюють реалізацію товару за передоплату;
- підприємствами роздрібною торгівлі, що реалізують свої товари за готівку [81, с. 252].

Аналітичний облік резерву сумнівних боргів ведеться за конкретними боржниками чи строками непогашення дебіторської заборгованості.

По ТОВ «Никос» резерв сумнівних боргів не розраховується.

Типова кореспонденція рахунків з обліку резерву сумнівних боргів наведена у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Типова кореспонденція рахунків з обліку резерву сумнівних боргів

Зміст операції	Дт	Кт
1. Створено резерв сумнівних боргів	944	38
2. Списано дебіторську заборгованість, яка визнана безнадійною	38	36, 37
3. Списано решту суми безнадійної дебіторської заборгованості	944	36, 37
4. Зменшено резерв сумнівних боргів на суму погашення дебіторської заборгованості	38	716
5. Поновлено суму заборгованості, попередньо визнаної безнадійною	36	38
6. Списано безнадійну довгострокову дебіторську заборгованість	977	18

Проведене дослідження свідчить, що більшість підприємств не створюють резерв сумнівних боргів та відображають дебіторську заборгованість у звітності за первісною вартістю. Однак, у складі такої заборгованості є й прострочена. У зв'язку з цим пропонуємо до рахунків 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками" та 37 "Розрахунки з різними дебіторами" відкривати субрахунки з метою обліку відстрочених платежів, а саме: 365 "Розрахунки з покупцями і замовниками за відстроченими платежами" й 3710 "Розрахунки з різними дебіторами за відстроченими

платежами". Це забезпечить ефективний контроль погашення дебіторської заборгованості та допоможе виокремити суму дебіторської заборгованості, на яку необхідно створити резерв сумнівних боргів у кінці року, перед складанням фінансової звітності.

Загалом, інформація про дебіторську заборгованість підприємства систематизується у реєстрах:

- за журнальної форми обліку в журналі 3 за кредитом відповідних рахунків і дебетом рахунків – у відомостях 3.1, 3.2, 3.4, 3.5, 3.6;
- за журнально-ордерної форми – у журналах-ордерах 7, 8, 11;
- при автоматизованій формі - у машинограмі за відповідними рахунками дебіторської заборгованості.

Інформація про дебіторську заборгованість на підставі реєстрів обліку переноситься до фінансової звітності: «Балансу (Звіту про фінансовий стан) та «Приміток до річної фінансової звітності» або до Фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Відображення інформації про дебіторську заборгованість у Фінансовому звіті суб'єкта малого підприємництва [авторська розробка]

Розділи та статті балансу	Код рядка	Рахунки Плану рахунків	Код рахунку
I. Необоротні активи			
Інші необоротні активи	1090	Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи	18
II. Оборотні активи			
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1125	Розрахунки з покупцями та замовниками (за мінусом резерву сумнівних боргів)	36, 38
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1135	Розрахунки за податками й платежами (дебетове сальдо)	64
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	Короткострокові векселі одержані Розрахунки з різними дебіторами	34, 37

У балансі (ф. № 1-м) відображається чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, яка визначається як різниця між первісною вартістю дебіторської заборгованості та резервом сумнівних боргів.

У ТОВ «Никос» для обліку розрахунків з дебіторами у Робочому Плані рахунків передбачені субрахунки:

- 361 "Розрахунки з вітчизняними покупцями";
- 371 "Розрахунки за виданими авансами";
- 372 "Розрахунки з підзвітними особами";
- 377 "Розрахунки з іншими дебіторами".

Аналітичний облік ведеться у відомостях за видами контрагентів у програмі ««1С: Підприємство 8.3. Управління торговим підприємством для України, редакція 1.2» за даними карток рахунків, що містять дату, номер та дату документа, зміст операції, початкові й кінцеві залишки та обороти за період. Узагальнення інформації про дебіторську заборгованість відбувається у Головній книзі.

У Робочому плані рахунків створення резерву сумнівних боргів передбачене по заборгованості за: товари, роботи, послуги; нарахованими доходами; розрахунках з іншими дебіторами, але резерв сумнівних боргів не створюється.

На підприємстві проводяться як готівкові, так і безготівкові розрахунки, при цьому найбільшу частку займають розрахунки з використанням поточного рахунку, що відкритий у Приват-банку.

Господарські операції по ТОВ «Никос» за листопад 2018 р. наведені в табл. 2.9. У підприємства заборгованість покупців на 31.12.2018 р. складала 107,3 тис. грн., за розрахунками з бюджетом – 2,7 тис. грн., інша поточна дебіторська заборгованість – 135,3 тис. грн..

В ході проведеного дослідження виявлено, що в ТОВ «Никос» є нетипова кореспонденція рахунків (п. 9 таблиці), оскільки видача заробітної плати товаром відображається за дебетом рахунку 66 «Розрахунки за виплатами

працівникам» та кредитом рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», що суперечить Інструкції до Плану рахунків та знижує аналітичність балансу (ф. № 1-м). Вказаний недолік необхідно виправити, вказавши за кредитом рахунок 702 «Дохід від реалізації товарів».

Таблиця 2.9

**Бухгалтерські проведення з обліку розрахунків з дебіторами по
ТОВ «Никос» за листопад 2018 р.**

Зміст операції	Дт	Кт	Сума
1. Повернуто покупцям грошові кошти з поточного рахунку за непоставлений товар	361	311	1750,00
2. Відвантажено покупцям товари за продажною вартістю	361	702	142440,42
3. Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	702	641	23740,07
4. Відображено собівартість реалізованих товарів	902	281	98128,56
5. Відвантажено покупцям виробничі запаси	361	712	80234,05
6. Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	712	641	13372,34
7. Відображено собівартість реалізованих виробничих запасів	943	201	58426,85
8. Отримано на поточний рахунок грошові кошти від покупців	311	361	265635,37
9. Утримано із заробітної плати вартість проданого товару	661	361	356,92
10. Зменшено дохід від реалізації товарів (готової продукції) при їх поверненні	704	361	4894,79
11. Відкориговано суму ПДВ (методом сторно)	704	641	815,75
12. Видано з каси грошові кошти підзвітним особам	372	301	4990,00
13. Придбано виробничі запаси підзвітною особою	20	372	3868,44
14. Відображено податковий кредит з ПДВ	641	372	773,69
15. Придбано МШП підзвітною особою	22	372	330,00
16. Повернуто в касу невикористані підзвітні суми	30	372	17,87
17. Проведено взаємозалік заборгованості (при авансі)	631	371	560,00
18. Проведено взаємозалік заборгованості (при авансі)	681	361	2150,00
19. Списано витрати на відрядження працівника адміністрації підприємства	92	372	1521,41
20. Відображено податковий кредит з ПДВ	641	372	140,00

В ТОВ «Никос» список осіб, які мають право отримувати в касі готівку під звіт, затверджується керівником підприємства. Під звіт видається готівка на господарські потреби – закупівлю малоцінних швидкозношуваних предметів чи інших запасів, та витрати, пов'язані з відрядженням, тому аналітичний облік розрахунків з підзвітними особами організований у розрізі вказаних ознак.

Видача грошових коштів під звіт оформляється видатковим касовим ордером на підставі наказу керівника чи заяви, при умові, що за працівником немає заборгованості по раніше одержаних авансах. Підзвітна особа зобов'язана надати звіт про витрачання цих коштів за призначенням і прикласти підтверджувальні документи, а також внести до каси невикористану суму.

Направлення працівника у відрядження оформляється наказом керівника підприємства з випискою посвідчення про відрядження, що оформляється належним чином і реєструється у спеціальному журналі. Термін відрядження визначається керівником підприємства, але не може перевищувати в межах України 30 календарних днів. Фактичний час перебування у відрядженні визначається за відмітками в посвідченні про відрядження щодо вибуття з місця постійної роботи й прибуття до місця постійної роботи.

Таким чином, для усунення невідповідностей чинному законодавству в обліку дебіторської заборгованості підприємству необхідно передбачити створення резерву сумнівних боргів та зазначити метод його обчислення у Наказі про облікову політику, а також правильно відображати видачу заробітної плати в натуральній формі. Крім того, з метою контролю дебіторської заборгованості підприємству доцільно запровадити використання таких фінансових інструментів, як векселі одержані, що є забезпеченими борговими зобов'язаннями покупців. У випадку непогашення заборгованості дебітором, ТОВ «Никос» може продати вексель банку без ризику втрати готівкових коштів та вилучення їх з обороту.

2.3. Використання сучасних комп'ютерних технологій в обліку дебіторської заборгованості

З метою спрощення ведення бухгалтерського обліку та підвищення його аналітичності підприємства та організації проводять докорінну реконструкцію технічної і інформаційної бази на основі впровадження автоматизованої системи обліку, контролю та аудиту.

В умовах автоматизованої обробки, інформація бухгалтерського обліку використовується набагато ширше, ніж при ручній обробці даних. Сучасна автоматизація обліку та контролю будується на основі найновіших засобів обчислювальної техніки і повинна забезпечувати повне та своєчасне задоволення інформаційних потреб користувачів, виконання контрольних завдань з метою отримання необхідної інформації про існуючі відхилення та здійснення аналізу й прогнозування господарської діяльності підприємства.

Ринок комп'ютерних програм пропонує системи автоматизації управління підприємством для малих, середніх та великих підприємств, які мають різноманітні сервісні можливості. Великі багатомодульні облікові програми дозволяють автоматизувати процес укладання договорів і описувати їх реквізити [84, с. 79].

Для обліку дебіторської заборгованості в комп'ютерних програмах створюються об'єкти нормативно-довідкової інформації:

- інформація про агентів (структурний підрозділ або відповідальна особа, що несе відповідальність по укладанню і виконанню договору);
- реквізити контрагентів (організації або фізичні особи, що мають договірні відносини з підприємством);
- інформація про укладені договори (документ, що є підставою здійснення операцій).

За допомогою комп'ютерних програм можна автоматизувати наступні операції:

- 1) укладання договору - введення первинного документу «Договір постачання» в базу даних програми;
- 2) надходження коштів на поточні рахунки підприємства за договором на підставі банківських документів - формування записів по дебету рахунків грошових коштів із кредиту відповідних рахунків;
- 3) формування звітів по договорах, завершених до настання встановленого строку;
- 4) формування звітів за договорами, за якими на дату початку дії договору не відбулося руху грошових коштів або матеріальних цінностей.

Із затвердженим договором користувач програмних систем може здійснювати наступні операції:

- контролювати зобов'язання як контрагента, так і самого підприємства за терміном виконання;
- формувати рахунки до отримання за операціями договору;
- формувати замовлення покупцям та іншим дебіторам за товарними операціями договору;
- одержувати сальдо розрахунків за договором на підставі документів оперативного обліку;
- контролювати поточну дебіторську заборгованість за договором.

При здійсненні контролю за виконанням договору користувач може оперативно переглядати поточні розрахунки за договорами. На підставі оперативних документів, прикріплених до виписаних рахунків та договорів з підсистем «Управління закупками», «Управління продажами» і «Грошові кошти» розраховується поточна дебіторська заборгованість за договором.

При заповненні інформації про договори з покупцями заповнюється закладка «Загальні». Для договору повинна бути вказана валюта взаєморозрахунків. В якості валюти взаєморозрахунків може бути задана будь-яка валюта, зафіксована в довіднику «Валюти».

Одним з основних параметрів договору є варіант ведення взаєморозрахунків за цим договором. В рамках одного договору з контрагентом можна вести взаєморозрахунки за договором в цілому, на замовлення або за рахунками. Крім того, можна вести взаєморозрахунки з додатковою деталізацією по документах розрахунків з контрагентом. Для цього необхідно встановити прапорець «Вести по документах розрахунків з контрагентами».

Для договорів з видом «Інше» варіанти «На замовлення» і «За рахунками» не підтримуються. При виборі виду договору «Інше» автоматично встановлюється варіант «За договором в цілому».

Для договору можна вказати вид ведення взаєморозрахунків за цим договором в реквізиті «Вид взаєморозрахунків». Це дозволяє об'єднувати договори різних контрагентів, призначивши їм один і той же вид

взаєморозрахунків, наприклад: кредитні договори, договори з передоплатою, договори на поставку і т.д. Дана ознака буде виступати в якості додаткової аналітики в звітах по взаєморозрахунках з контрагентами.

Якщо в договорі контрагента обраний варіант ведення взаєморозрахунків «За договором в цілому», взаєморозрахунки відслідковуються по всіх документах, оформлених в рамках договору. За договором можуть бути оформлені документи «Рахунок», «Замовлення покупця», «Замовлення постачальнику», які можуть бути вказані в документах відвантаження і оплати. Взаєморозрахунки будуть вестися в цілому за договором, незалежно від того, в рамках якого рахунку або замовлення оформлений документ відвантаження або оплати. При цьому варіанті ведення взаєморозрахунків можна контролювати суму дебіторської заборгованості. Для цього в договорі необхідно встановити прапорець «Контролювати суму заборгованості» і вказати суму допустимої заборгованості за договором.

Ведення взаєморозрахунків по замовленнях є більш деталізованим варіантом ведення взаєморозрахунків з контрагентом. Даний варіант передбачає ведення взаєморозрахунків в рамках документів «Замовлення постачальнику» або «Замовлення покупця». У всіх документах, оформлених за такими договорами, вказівка замовлення є обов'язковою. При цьому контролюватися буде сума відвантаження і оплати за конкретним замовленням, а не в цілому за договором. У договорі з покупцем можна задати відсоток передоплати, необхідний для здійснення відвантаження товару покупцеві. Якщо відсоток передоплати встановлений рівним 100%, то відвантаження товару покупцеві буде проводитися тільки при повній оплаті замовлення. Якщо ж відсоток передоплати не вказано (дорівнює нулю), то відвантаження товару буде здійснюватися без передоплати.

Варіант ведення взаєморозрахунків по замовленнях не виключає можливості контролю загальної суми дебіторської заборгованості за всіма документами, оформленими в рамках договору. Якщо в договорі з покупцем зазначено, що товар може бути відвантажено без передоплати за замовленням,

то сума відвантаження буде обмежена допустимою сумою дебіторської заборгованості, зазначеної в договорі.

При веденні взаєморозрахунків за рахунками в якості угод виступають рахунки на оплату. Такі рахунки підприємство може виставляти покупцю, наприклад, на підставі сформованих замовлень, можливо також реєструвати рахунки від постачальників на підставі замовлень постачальникам. Заборгованість в цьому випадку буде погашатися в рамках зазначеного рахунку.

У всіх документах, оформлених за такими договорами, вказівка рахунку є обов'язковою.

У програмі можлива деталізація взаєморозрахунків по документах розрахунків з контрагентами. При її використанні для будь-якого варіанту ведення взаєморозрахунків можна вказати прямий зв'язок між документами, що впливають на взаєморозрахунки, наприклад, між документами відвантаження і оплати.

В платіжних документах, оформлених за договором з деталізацією по розрахункових документах в доповненні до договору і угоди (замовлення) потрібно вказати інформацію про розрахунковий документ (документ відвантаження, надходження), за яким повинна бути зафіксована оплата.

У всіх документах надходження і реалізації, в яких вибраний договір, з встановленою ознакою деталізації взаєморозрахунків за розрахунковими документами відображається додаткова закладка («Передплата» або «Документи розрахунків з контрагентами»). У табличній частині на цій закладці можна вказати інформацію про розрахункові документи, суму в валюті взаєморозрахунків за договором.

У програмі також передбачено картотеку дебіторів. Картка містить інформацію про кожного контрагента. Вона включає його юридичну адресу, а також інші адреси, реквізити основного, валютного, депозитного та інших банківських рахунків. Тут міститься інформація про належність контрагента до

тієї чи іншої групи за цінами та знижками, згідно з умовами укладеного з ним договору, інша інформація.

Всі сучасні програмні продукти для бухгалтерії дозволяють вести не тільки синтетичний, але й аналітичний облік господарських операцій. Навіть прості програми для малих підприємств, які мають тільки один рівень аналітичного обліку, дозволяють одержувати інформацію про стан розрахунків з конкретними підприємствами й організаціями.

Документ «Реалізація товарів і послуг» призначений для фіксації факту реалізації (відвантаження) товарів. Якщо товар відвантажується покупцеві, то вибирається договір, в якому встановлений вид договору "З покупцем". За допомогою цього документа оформляється продаж некондиційного товару (Операція - Брак), а також продаж обладнання (Операція - Обладнання).

У програмі «1С: Підприємство 8.3. Управління торговим підприємством для України, редакція 1.2» передбачено два види відвантаження товарів.

Відвантаження товарів зі складу проводиться при проведенні документа «Реалізація товарів і послуг». В цьому випадку в документі встановлюється вид відвантаження «Зі складу». Відвантаження товарів зі складу буде проводитися пізніше, і фіксується додатковим документом «Видатковий ордер на товари». В цьому випадку в документі встановлюється вид відвантаження «За ордером». При цьому відвантаження товарів за допомогою витратного ордера на товари може проводитися поетапно. Тобто по одному документу «Реалізація товарів і послуг» може бути оформлено кілька документів «Видатковий ордер на товари». При цьому відвантаження товарів за видатковими ордерами може проводитися тільки по тому складу, який вказано в документі «Реалізація товарів і послуг».

Документ може бути виписаний на підставі оформленого покупцеві замовлення. У тому випадку, якщо документ відвантаження виписується на підставі замовлення покупця, за яким здійснюється резервування товарів, то автоматично знімається резерв товарів по даному документу.

Таблична частина документа «Реалізація товарів і послуг» в цьому випадку заповнюється на невідвантажений товар на замовлення. При заповненні документу враховується схема розміщення на замовлення, зазначена в замовленні покупця і поточний залишок товарів на складі. У табличну частину документа реалізації потрапляють тільки ті товари, які є в наявності на вказаному в документі складі.

У тому випадку, якщо товар в замовленні покупця розміщений на декількох складах, то можна оформити кілька документів реалізації на різні склади, відповідно до зазначеної в замовленні схемою розміщення. Ця операція виконується за допомогою кнопки «Оформити реалізацію».

У програмі також передбачена можливість оформлення документа реалізації на кілька складів, тобто склад вказується в табличній частині документа. Ця можливість визначається налаштуванням, яке вказується в налаштуваннях параметрів обліку – «Вказівка складів в табличній частині документа».

Заповнення документа реалізації на замовлення можна зробити і по кнопці «Заповнити». При такому способі заповнення діалогове вікно про залишки товарів буде показуватися завжди, незалежно від встановлених налаштувань користувача.

При відвантаженні товарів можна вказати серії номенклатури (серійний номер, номер і дата видача сертифіката, термін зберігання), а також характеристики номенклатури (колір, розмір, повнота і т.д.).

За допомогою кнопки «Заповнити та провести» можна автоматично заповнити інформацію про серії номенклатури відповідно до поточних залишків товарів на складах. При цьому серії товарів упорядковуються за датою терміну зберігання. Тобто в першу чергу будуть заповнені ті товари, які мають найменший термін зберігання. Ця кнопка доступна тільки в оперативному режимі роботи.

Для кожної позиції в табличній частині документа можна вказати спосіб списання. Товар може бути списаний з поточного складського залишку («Зі

складу») або із залишків зарезервованого товару («З резерву»). Цей реквізит повинен бути заповнений обов'язково. За замовчуванням при введенні нового документа, встановлюється значення «Зі складу». У тому випадку, якщо документ оформляється на підставі замовлення покупця, за яким здійснюється резервування товарів, то спосіб списання встановлюється «З резерву». Якщо товар відвантажується не відразу зі складу, а тільки після оформлення видаткового ордера на товари, то спосіб списання автоматично переноситься в видатковий ордер на товари.

Оплата документа може бути зафіксована, як готівковими коштами за допомогою документа «Прибутковий касовий ордер» або шляхом перерахування грошей на поточний рахунок шляхом оформлення документа «Платіжне доручення вхідне» з наступним акцептом. Можлива також змішана оплата одного документа.

Контроль оплати і відвантаження проводиться відповідно до тих умов, які встановлені в договорі, за яким оформляється документ.

На закладці «Рахунки обліку розрахунків» в документі заповнюються «Рахунок обліку розрахунків з контрагентом» і «Рахунок обліку розрахунків за авансами». Ці рахунки заповнюються відповідно до заданих в реєстрі відомостей «Рахунки обліку розрахунків з контрагентами» значеннями за замовчуванням для кожного контрагента. При необхідності користувач може змінити кореспонденцію рахунків.

У програмі можливо сформулювати звіт «Дебіторська заборгованість по інтервалах», що надає інформацію про динаміку зміни дебіторської заборгованості контрагентів за вказаний період часу в розрізі інтервалів.

Період, за який аналізується зміна дебіторської заборгованості, задається датами початку та закінчення формування звіту.

Для визначення інтервалів, в розрізі яких будуть виводитися дані про дебіторську заборгованість, в реквізиті «Інтервал» потрібно вибрати елемент довідника «Налаштування інтервалів». Якщо реквізит «Інтервал» не

заповнений, в звіт будуть виведені дані за весь період формування звіту без розбивки по інтервалах.

У звіті можна отримати наступну інформацію про суми дебіторської заборгованості у валюті взаєморозрахунків і в валюті управлінського обліку: початковий залишок; надходження; вибуття; кінцевий залишок.

Інформацію про заборгованість можна подивитися в розрізі організацій, контрагентів і договорів. Для договорів, за якими взаєморозрахунки ведуться на замовлення або рахунками, дані можуть бути деталізовані до конкретної угоди - замовлення або рахунку.

Звіт формується за даними реєстра накопичення «Взаєморозрахунки з контрагентами» за наступним принципом.

1. Період формування звіту розбивається на інтервали відповідно до налаштування інтервалів, які обрані в реквізиті «Інтервал». Дати початку і закінчення кожного інтервалу визначаються від кінцевої дати формування звіту. При цьому дата початку інтервалу обмежується з урахуванням початкової дати формування звіту. Якщо дата початку інтервалу менше, ніж початкова дата формування звіту, то за початок інтервалу приймається початкова дата формування звіту. Інтервали, дата закінчення яких менше ніж початкова дата формування звіту, в звіт включені не будуть.

2. З реєстра виходять залишки сум у валюті взаєморозрахунків і в валюті управлінського обліку на дату початку і дату закінчення кожного інтервалу.

В налаштуваннях звіту встановлені умови відбору на значення показників «Сума кінцевий залишок» і «Сума взаєморозрахунків кінцевий залишок». Ці показники повинні бути більше нуля, так як в звіті аналізується дебіторська заборгованість контрагентів.

ТОВ «Никос» використовує програму автоматизації бухгалтерського, податкового та оперативного обліку «1С: Підприємство 8.3. Управління торговим підприємством для України, редакція 1.2».

Перевагою використання даного програмного продукту є побудова багаторівневого аналітичного обліку, формування різних форм звітів, що надають інформацію для прийняття різноманітних управлінських рішень.

Характерною ознакою програмного комплексу «1С: Підприємство 8.3. Управління торговим підприємством для України, редакція 1.2» є наявність специфічної панелі інструментів, що містить набір кнопок для швидкої активізації більшості режимів програмного продукту.

Основний потік інформації у програмі проходить через відповідні режими шляхом заповнення форм первинних документів.

При реалізації товарно-матеріальних цінностей чи наданні послуг покупцям за безготівковими розрахунками у відповідному режимі необхідно вказати: дату і номер документу, найменування і рахунок покупця, номер поточного рахунку, форму оплати, номер і дату договору, перелік товарно-матеріальних цінностей (найменування послуг) із зазначенням їх ціни, ставку і рахунок ПДВ.

На основі введеного документу програма автоматично будує попередньо визначені бухгалтерські проведення, що відображають зміну об'єктів бухгалтерського обліку і вносить інформацію до журналу господарських операцій.

Журнал господарських операцій у програмі використовується для введення операцій та їх перегляду за ознаками фільтрів: бухгалтерські проведення при виписці документу, при оплаті документу, тип документу, група господарських операцій, інтервал дат тощо.

Журнал проведення використовується для перегляду інформації і коригування проведення, введених з журналу господарських операцій. В даному режимі роботи здійснюється підрахунок по обраних для перегляду проведеннях у вигляді оборотної відомості, в якій відображається залишки на початок та кінець звітного періоду, дебетовий і кредитовий обороти у розрізі синтетичних і аналітичних рахунків.

У програмі передбачене формування близько ста форм різних звітів, об'єднаних за змістом у групи. Для отримання звіту необхідно його обрати із списку у відповідному пункті меню і запустити формування, вказавши необхідний фільтр.

Формування звітів відбувається за будь-якого варіанту розробленого бухгалтером робочого плану рахунків, внутрішніх стандартів кодування і облікової політики. В якості стандартних звітів у програмі «1С: Підприємство 8.3. Управління торговим підприємством для України, редакція 1.2» виступають: аналіз рахунку по субконто; аналіз рахунку по датах; Обороти по рахунку або Головна книга; Оборотно-сальдова відомість по рахунку; Інвентарна відомість; Карточка рахунку [5, с. 258].

Показники звітності по ТОВ «Никос» також формуються автоматично.

Таким чином, дослідження порядку ведення обліку та складання звітності свідчить, що в ТОВ «Никос» можливе автоматичне складання тільки фінансової звітності. Статистична та податкова звітність складаються з допомогою програмного забезпечення М.Е.Дос, що знижує оперативність формування звітних форм та збільшує трудомісткість облікового процесу. Тому доцільно було б налаштувати програмне забезпечення для складання усіх видів звітності.

Висновки за розділом 2

За результатами дослідження методичних аспектів обліку дебіторської заборгованості автором зроблені наступні висновки.

1. Взаємовідносини з покупцями та іншими дебіторами здійснюються за укладеними договорами. Підставою для відпуску матеріальних цінностей зі складу є довіреність. Документальне оформлення виникнення дебіторської заборгованості передбачає виписку накладних, товарно-транспортних

накладних, податкових накладних, актів виконаних робіт тощо. Підтвердженням погашення заборгованості є прибутковий касовий ордер або банківська виписка.

2. Для узагальнення інформації про поточну та довгострокову дебіторську заборгованість підприємства використовуються рахунки I класу «Необоротні активи» та III класу «Кошти розрахунки та інші активи».

3. Резерв сумнівних боргів може бути створений за методами: визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході; класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення; визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду.

4. З метою контролю погашення дебіторської заборгованості доцільно відкривати субрахунки 365 "Розрахунки з покупцями і замовниками за відстроченими платежами" й 3710 "Розрахунки з різними дебіторами за відстроченими платежами".

5. Удосконалення облікової роботи на підприємстві повинно передбачати: створення резерву сумнівних боргів і зазначення його у Наказі про облікову політику, а також правильне відображення видачі заробітної плати натурою.

6. Автоматизований контроль розрахунків з дебіторами у програмі ««1С: Підприємство 8.3. Управління торговим підприємством для України, редакція 1.2» передбачає аналіз рахунку по заданих субконто (датах, контрагентах тощо). ТОВ «Никос» доцільно налаштувати програмне забезпечення для складання усіх видів звітності.

РОЗДІЛ 3

АУДИТ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Організація та планування аудиторської перевірки дебіторської заборгованості підприємства

Аудиторська перевірка стану бухгалтерського обліку, в тому числі й дебіторської заборгованості та звітності підприємства проводиться з метою висловлення незалежної думки аудитора про відповідність обліку та звітності нормам чинного законодавства України та підтвердження повноти й достовірності вказаних об'єктів перевірки. При цьому важливе значення має організація такої аудиторської перевірки.

Організація аудиту – це встановлений аудиторською фірмою порядок і технологія виконання договірної роботи суб'єктами аудиту при узгодженні зусиль і способів виконання з метою забезпечення максимальної ефективності використання аудиторської праці при виконанні умов договору.

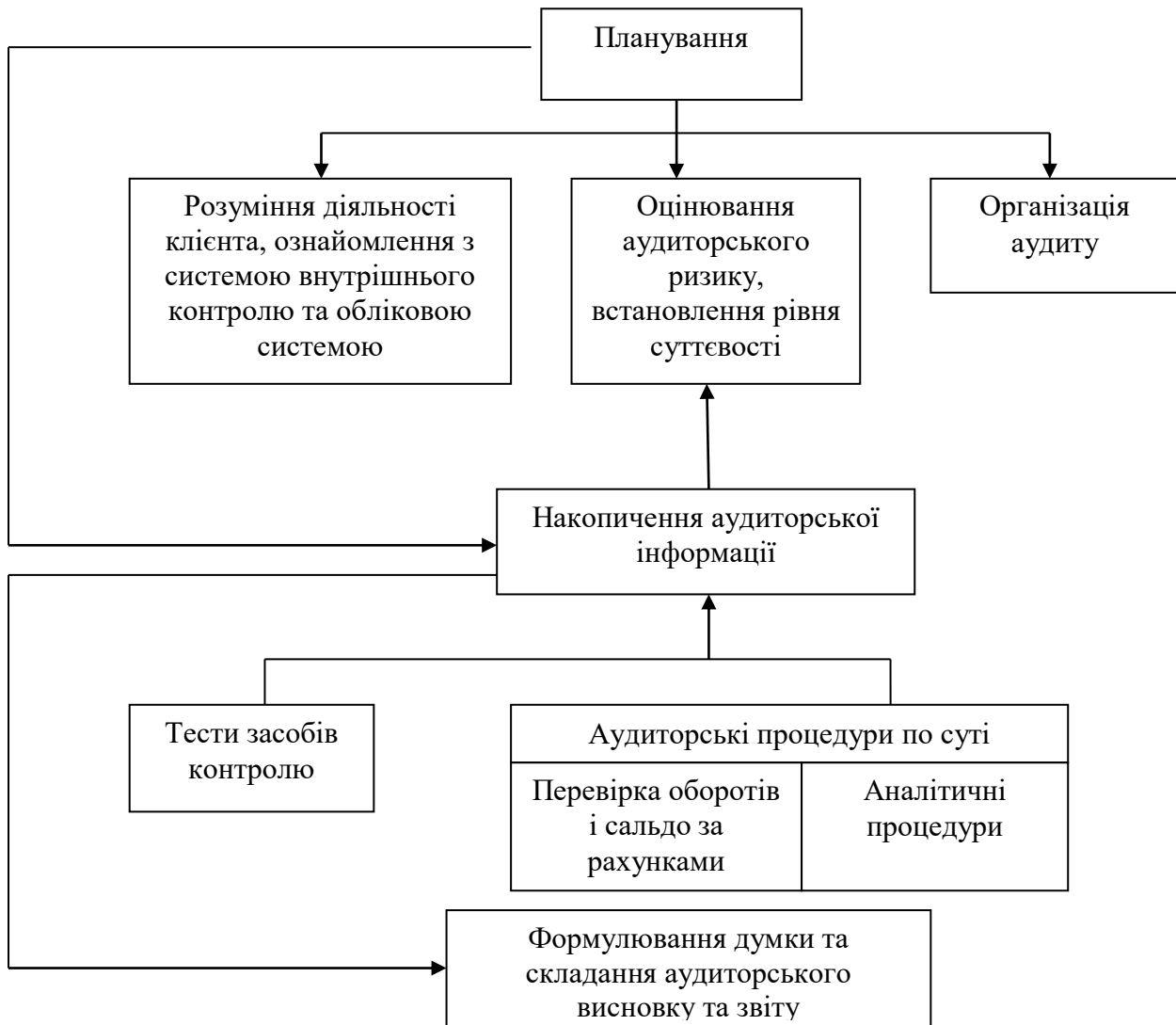
Аудит як інформаційна система функціонує в певному технологічному режимі, тобто здійснюється з певною метою та у заданій послідовності.

Чинні нормативно-правові акти передбачають перелік завдань, які вирішуються в процесі аудиту (завдання з підтвердження, завдання зі складання безпосереднього звіту, завдання з надання впевненості, що не є аудитом, чи оглядом історичної фінансової інформації, а також завдань з виконання погоджених процедур стосовно фінансової інформації та підготовки фінансової інформації).

Процес прийняття і виконання аудиторського завдання повинен відповідати Міжнародним стандартам контролю якості, аудиту, огляду іншого надання впевненості та супутніх послуг, закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 р. № 2258-VIII та іншим нормативним документам. Вимоги цих документів стосуються питань

планування, виконання, контролю, нагляду перевірки, документування й інформування про результати кожної перевірки [68].

Загальну схему аудиту щодо підтвердження достовірності стану обліку та звітності, які містять інформацію про розрахунки з дебіторами, наведено на рис. 3.1.

**Рис. 3.1. Схема аудиторської перевірки дебіторської заборгованості
[авторська розробка]**

Метою аудиту дебіторської заборгованості є встановлення достовірності, повноти і своєчасності відображення інформації в первинних і зведених документах, в облікових регістрах, правильності обліку розрахунків з дебіторами відповідності до прийнятої облікової політики, правдивості й точності відображення залишків у звітності підприємства [75, с. 188].

При організації аудиту дебіторської заборгованості використовуються чинні нормативні документи, що діють на Україні:

- Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 р. № 2258-VIII [68];
- Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999р. № 996-XIV [69];
- Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. № 73 [49];
- План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 р. №291 [55];
- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» від 08.10.1999 р. № 237 [59];
- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» від 25.02.2000 р. № 39 [66];
- Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду іншого надання впевненості та супутніх послуг [46].

Від правильності планування аудиторської перевірки та постановки завдання аудиту дебіторської заборгованості та використання чинних нормативно-правових актів в значній мірі залежить результат всієї роботи.

Найважливішим методологічним принципом аудиту є планування, що включає розроблення загальної стратегії виконання завдання, плану аудиту для зменшення аудиторського ризику до прийняття низького рівня, а також детального підходу щодо очікуваного характеру, часу та обсягу аудиту.

Планування аудиторської перевірки здійснюється з метою сприяння забезпеченню належної уваги важливим ділянкам аудиту, своєчасної ідентифікації та вирішенню потенційних проблем, а також організації та вирішенню завдання з аудиту ефективно і якісно.

Планування аудиту пов'язане з визначенням його цілей і завдань, відповідальністю і обов'язками аудиторів; дає змогу точно розподілити роботу

між членами груп з виконання аудиторського завдання; полегшує нагляд, керування та координацію роботи виконавців.

Планування аудиту є безперервним та інтерактивним процесом, який продовжується до завершення завдання аудиту і має дуже важливі, притаманні тільки йому особливості.

Перед початком перевірки аудиторів слід розробити і належним чином оформити загальний план аудиту у вигляді документу, визначити ступінь ризику та суттєвість помилок, а потім здійснити аудит дебіторської заборгованості підприємства за цим планом. Загалом, план аудиту дебіторської заборгованості розробляється з такою деталізацією, щоб аудитор мав можливість на підставі нього підготувати програму аудиту. Під час розробки загального плану аудитор здійснює аналіз таких питань, які визначені у Міжнародних стандартах контролю якості, аудиту, огляду іншого надання впевненості та супутніх послуг [54, с. 56].

Важливим при побудові плану аудиту дебіторської заборгованості є розуміння аудитором специфіки бізнесу клієнта:

- 1) головних чинників, які впливають на діяльність підприємства;
- 2) особливостей підприємницької діяльності підприємства, його організаційної структури, торгово-виробничого процесу, надання послуг, фінансового стану, а також порядку його звітування, включаючи зміни, які, можливо, мали місце після попереднього аудиту;
- 3) розподілу обов'язків між керівною ланкою підприємства;
- 4) розуміння аудитором стану обліку й системи внутрішнього контролю;
- 5) технології, техніки й методики, принципів бухгалтерського обліку, які застосовувались бухгалтерією підприємства;
- 6) можливого впливу на облік змін в обліковій політиці;
- 7) проблемних питань бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю, які можуть бути використані аудитором у тестах оцінки надійності

внутрішнього контролю підприємства та в незалежних аудиторських процедурах.

Також важливим моментом при плануванні є визначення ризиків і суттєвості помилок:

- оцінка аудитором ризику внутрішнього контролю, тобто його спроможності попереджати помилки на підприємстві, оцінка розміру особистого аудиторського ризику невиявлення суттєвих помилок у звітності підприємства щодо дебіторської заборгованості, який існує під час проведення аудитором аудиторських процедур і визначення на підставі цього найважливіших напрямків аудиту;

- визначення суттєвості помилок для цілей аудиту кожного виду дебіторської заборгованості;

- ймовірність існування суттєвих помилок в обліку дебіторської заборгованості, яка оцінюється аудитором з огляду на попередній період перевірки і знайдені ним раніше помилки;

- визначення складних бухгалтерських операцій, включаючи ті, які здійснювалися з використанням суб'єктивної думки бухгалтера.

Загалом, для проведення аудиторської перевірки складається загальний план аудиту, що має характерні особливості, які повинен враховувати аудитор.

Планування роботи дає можливість приділити належну увагу найважливішим напрямам аудиту дебіторської заборгованості підприємства та сприяє більш ефективному розподілу роботи серед аудиторів. Обсяг аудиторської роботи залежить від масштабів діяльності підприємства, галузі діяльності, складності аудиту, аудиторського досвіду, знання діяльності клієнта. Визначаючи мету аудиторської перевірки, аудитору потрібно обумовити характер, обсяг і умови роботи, з'ясувати очікування клієнта та його вимоги. Надалі слід ознайомитися з наказом про облікову політику клієнта, визначити, чи відповідає він Положенням (стандартам) бухгалтерського обліку і звітності, вимогам інших нормативно-правових актів, вивчити систему

внутрішнього контролю, окремі специфічні напрямки діяльності клієнтів [75, с. 47].

На початковій стадії аудиторської перевірки розробляється і документально оформлюється план аудиту дебіторської заборгованості та аудиторська програма розрахунків з дебіторами.

План аудиту є більш узагальненим, ніж програма аудиту.

Розроблені нами план і програма дебіторської заборгованості наведені в табл. 3.1 та 3.2.

Таблиця 3.1

**План проведення аудиту дебіторської заборгованості по ТОВ «Никос»
за 2018 р. [авторська розробка]**

№	Розділи аудиту	Період проведення	Виконавець
1	2	3	4
1.	Планування та контроль аудиту	05.04.2019	аудитор
2.	Аудит системи бухгалтерського обліку	06.04-08.04.2019	аудитор
3.	Аудит фінансової звітності	09.04-11.04.2019	аудитор
4.	Аудит розрахунків з вітчизняними покупцями	12.04.2019	аудитор
5.	Аудит створення резерву сумнівних боргів	13.04.2019	аудитор
6.	Аудит безнадійної заборгованості	14.04.2019	аудитор
7.	Аудит розрахунків за авансами одержаними	15.04.2019	аудитор
8.	Аудит розрахунків за претензіями	16.04.2019	аудитор
9.	Аудит розрахунків з іншими дебіторами, іноземними покупцями	17.04.2019	аудитор
10.	Аналітичні процедури	18.04.2019	аудитор
11.	Аудит здатності подальшого функціонування	19.04.2019	аудитор

У програмі аудиту дебіторської заборгованості, на нашу думку, повинні бути вказані види аудиту, зміст і час проведення запланованих аудиторських процедур, які повинні збігатися з загальним планом проведення аудиту. Ця програма допомагає здійснювати загальне керівництво з боку аудиторської фірми за проведенням аудиту дебіторської заборгованості та контролювати роботу аудиторів.

Таблиця 3.2

Програма проведення аудиту дебіторської заборгованості

по ТОВ «Никос» за2018 р. [авторська розробка]

з/п	Перелік аудиторських процедур	Аудиторські докази	Виконавець	Примітки
	Оцінка облікової політики підприємства щодо ведення обліку дебіторської заборгованості		аудитор	
.1	Вивчення наказу про облікову політику та його аналіз з точки зору правильності оформлення	Наказ про облікову політику	аудитор	
.2	Перевірка методичної частини наказу про облікову політику щодо наявності інформації про розрахунки з дебіторами	Наказ про облікову політику	аудитор	
.3	Перевірка Робочого плану рахунків на предмет застосування рахунків 3 класу й використання їх в обліку на підприємстві	Робочий план рахунків	аудитор	
.4	Перевірка та ознайомлення з правами та обов'язками посадових осіб - бухгалтерів, які здійснюють облік дебіторської заборгованості	Посадові інструкції	аудитор	
.	Порівняння показників звітності щодо розрахунків з дебіторами з даними синтетичного й аналітичного обліку		аудитор	
.1	Порівняння даних балансу з даними за рахунками синтетичного та аналітичного обліку розрахунків з дебіторами	Баланс (ф. № 1-м), реєстри обліку	аудитор	
.2	Порівняння даних оборотно-сальдової відомості з даними Головної книги щодо розрахунків з дебіторами	Головна книга, оборотно-сальдова відомість	аудитор	
	Визначення великих покупців та інших дебіторів й складання їхнього переліку	Реєстри обліку	аудитор	
	Перевірка наявності, якості оформлення та реєстрації договорів	Договори	аудитор	
	Перевірка правильності оформлення первинних документів і своєчасне надання їх у бухгалтерію	Первинні документи	аудитор	
	Перевірка повноти і своєчасності оплати рахунків дебіторами на основі реєстрів обліку	Реєстри обліку	аудитор	
	Проведення заключних процедур аудиту		аудитор	
.1	Складання звіту аудитора	Звіт аудитора	аудитор	
.2	Складання аудиторського висновку	Аудиторський висновок	аудитор	

Продовж табл. 3.2

з/п	Перелік аудиторських процедур	Аудиторські докази	Виконавець	Примітки
.3	Надання рекомендацій клієнту	Рекомендації	аудитор	
	Узагальнення матеріалів аудиту дебіторської заборгованості підприємства	Звіт аудитора та висновок	аудитор	

В аудиторську програму також повинен включатися перелік об'єктів аудиту дебіторської заборгованості, а також визначатися час, який необхідно витратити на кожен об'єкт аудиту (вид дебіторів). У програмі оцінюється рівень ризику контролю та ризику аудиту розрахункових операцій, визначається термін проведення аудиторських тестів і незалежних процедур, координується робота всіх працівників, які беруть участь в аудиті.

Під час розробки програми аудиту слід упорядкувати аудиторські процедури, установити методи їх виконання, уточнити і деталізувати масштаб роботи, яку необхідно виконати. Записи і висновки аудитора за кожним розділом програми повинні поступово фіксуватися в робочих документах аудитора та бути тим фактичним матеріалом, котрий використовувався аудитором у процесі підготовки й оформлення аудиторського звіту. Події чи мотиви, які примушують аудитора внести значні зміни до аудиторської програми, також документуються.

З метою раціонального розподілу обов'язків між аудиторами, якщо аудит дебіторської заборгованості проводиться кількома спеціалістами, розробляється програма перевірки. У ній вказуються: мета аудиту; основні ділянки роботи підприємства і розділи обліку, які будуть перевірені; характер перевірки (суцільна чи вибіркова); закріплення обов'язків; терміни початку і закінчення аудиту.

Формулювання мети аудиту має важливе значення. Вона чітко визначає, для чого аудитор з'явився на підприємстві і яку користь може принести ця перевірка. Програма аудиторської перевірки передається керівникові підприємства для ознайомлення і узгодження об'єктів та стадій перевірки. На

прохання керівника підприємства у програму можуть бути внесені зміни [53, с. 191].

Отже, від повноти врахування всіх облікових аспектів, за всіма об'єктами обліку безпосередньо залежить якість виконаної перевірки, а особливо правильність вибраних методичних аспектів аудиту дебіторської заборгованості. Також, якщо чітко дотримуватися правильно складених плану та програми аудиту дебіторської заборгованості та застосовувати відповідні методики, аудит буде проведений вчасно та правильно.

Оскільки відповідно до чинного законодавства ТОВ «Никос» обов'язковій аудиторській перевірці не підлягає, то на підприємстві за час існування вона жодного разу не проводилася. Але на підприємстві може бути введена посада внутрішнього аудитора, який буде забезпечувати адміністрацію цінною інформацією для прийняття рішень, які стосуються ефективного функціонування бізнесу.

3.2. Методика аудиту дебіторської заборгованості

Єдино правильної методики проведення аудиту дебіторської заборгованості не існує, але існують певні аспекти, які аудитор має враховувати при розробці своєї методики для конкретного об'єкта.

При проведенні аудиту дебіторської заборгованості необхідно звернути особливу увагу на такі питання:

- наявність і правильність оформлення первинних документів, що є підставою для виникнення дебіторської заборгованості;
- достовірність синтетичного та аналітичного обліку, правильність використання рахунків Плану рахунків;
- стан дебіторської заборгованості, її динаміка;

- правильність та своєчасність розрахунків з дебіторами (оплата коштами, векселями, застосування бартерних операцій, розрахунки іншими матеріальними цінностями);
- оцінка дебіторської заборгованості, правильність розрахунку величини резерву сумнівних боргів;
- раціональність класифікації дебіторської заборгованості і розкриття необхідної інформації в фінансовій звітності;
- стану внутрішнього контролю дебіторської заборгованості;
- порівнянність показників фінансової бухгалтерської і не бухгалтерської звітності (звіт директора підприємства, фінансовий огляд та ін.) відносно дебіторської заборгованості.

Аудиторів під час аудиторської перевірки необхідно досягнути такої обізнаності про системи обліку та внутрішнього контролю дебіторської заборгованості, яка дозволить йому спланувати аудит і розробити ефективний підхід до його проведення. Аудитору слід використовувати професійні знання для оцінки ризику аудиту і підготовки аудиторських процедур, необхідних для зменшення ризику для сприятливого рівня.

Ризик аудиту дебіторської заборгованості або належний ризик – це ризик того, що аудитор може висловити неадекватну думку у тих випадках, коли в документах бухгалтерської звітності існують суттєві перекручення, інакше кажучи, за невірно підготовленою звітністю буде представлено аудиторський звіт без зауважень.

Ризик аудиту дебіторської заборгованості має три основні частини:

- 1) власний ризик;
- 2) ризик, пов'язаний з невідповідністю функціонування внутрішнього контролю;
- 3) ризик не виявлення помилок та перекручень.

Функція контролю притаманна управлінню з моменту створення підприємства, формулювання його завдань, планів на майбутнє. Без контролю

не може існувати ніякий вид управління, тоді як управління не може існувати без:

- 1) об'єктивної інформації щодо фактичного стану справ на підприємстві;
- 2) перевірки відхилень від встановлених вимог до прийняття управлінських рішень;
- 3) виявлення і попередження тих фактів і умов, які негативно впливають на виконання цих рішень і насамперед на досягнення поставленої мети.

Такий контроль є внутрішньогосподарським або внутрішнім контролем.

Внутрішній контроль – це процес, який забезпечує відповідність функціонування конкретного об'єкта прийнятим управлінським рішенням і спрямований на успішне досягнення поставленої мети. Залежно від завдань внутрішній контроль класифікується за видами (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Види внутрішнього контролю [авторська розробка]

Система внутрішнього контролю визначає внутрішні правила та процедури контролю, запроваджені керівництвом підприємства для досягнення поставленої мети – забезпечення (в межах можливого) стабільного ефективного функціонування підприємства, дотримання внутрішньої господарської політики, збереження та раціонального використання активів підприємства, запобігання та покриття фальсифікацій, помилок, точність і повноту бухгалтерських записів, своєчасну підготовку надійної фінансової інформації.

Система внутрішнього контролю виходить за межі тих аспектів, котрі безпосередньо стосуються тільки бухгалтерського обліку і включає в себе середовище контролю, де відбуваються операції, тобто заходи і записи, які характеризують реальне становище керівництва і власників підприємства до діючої системи внутрішнього контролю дебіторської заборгованості, важливість діючої системи внутрішнього контролю для підприємства.

Часто система внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на підприємствах або взагалі відсутня, або дуже недосконала. Через обмежену кількість працівників може порушуватися одна з ключових вимог надійної організації внутрішнього контролю – розподіл функціональних обов'язків [75, с. 176].

Проте даний негативний момент на ТОВ «Никос» відсутній, оскільки директор бере безпосередню участь в управлінні, він особисто зацікавлений у збереженні активів підприємства, оцінюванні результатів його діяльності та контролі.

Невід'ємною частиною внутрішнього контролю діяльності підприємства є внутрішній аудит, який повинен виконувати не тільки контрольні функції, а, насамперед, розв'язувати завдання, що входять до сфери аудиту ефективності системи внутрішнього контролю підприємства, має охоплювати аналіз та оцінку адекватності, а також якості виконання покладених на цю систему функцій. Тобто внутрішній аудит дає оцінку контрольним процедурам та механізму внутрішнього контролю.

Під час аудиторської перевірки дебіторської заборгованості аудитор досліджує тільки ту методику і процедури бухгалтерського обліку, котрі відносяться до звітності клієнта. Розуміння відповідних аспектів системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю разом з оцінкою власного ризику і ризику невідповідності внутрішнього контролю разом з розглядом інших обставин дадуть можливість аудитору:

- 1) з'ясувати для себе види потенційних суттєвих перекручень, котрі можуть трапитися у фінансових звітах щодо розрахунків з різними дебіторами;

2) визначити фактори, що впливають на ризик існування суттєвих помилок;

3) запланувати необхідні аудиторські процедури.

В таблиці 3.3 наведена методика проведення аудиту дебіторської заборгованості на ТОВ «Никос», запропонована нами, оскільки аудит на підприємстві не проводиться.

Таблиця 3.3

**Методика проведення аудиту дебіторської заборгованості
в ТОВ «Никос» [авторська розробка]**

№ з/п	Етап перевірки	Джерело інформації	Процедура аудиту
1	Перевірка правильності обліку		
1.1	Загальне ознайомлення з дебіторською заборгованістю	Накладні; рахунки-фактури; податкові накладні; виписки банку, договори; журнали, відомості по рахунках 36, 37, 38; Головна книга; баланс (ф. 1-м)	Ознайомлення з основними видами розрахунків на підприємстві (безготівкові, готівкові, бартерний обмін, застосування векселів і т.д.)
1.2	Визначення реальності відображеної в балансі дебіторської заборгованості	Накладні; рахунки-фактури; податкові накладні; виписки банку; договори; журнали-ордери; по рахунках 36, 37, 38; Головна книга; баланс (ф. 1-м)	Перевірка реальності дебіторської заборгованості, відображеної у балансі шляхом проведення експертизи первинних документів, актів звірки і т.д.
1.3	Перевірка обліку Розрахунків з дебіторами	Журнал; Головна книга; оборотна відомість; баланс (ф. 1-м)	Визначення правильності ведення обліку розрахунків залежно від операцій (готівкові, безготівкові розрахунки, бартерний обмін, застосування векселів та ін.)
2	Перевірка наявності та списання дебіторської заборгованості, щодо якої минув термін позовної давності		
2.1	Визначення простроченої дебіторської заборгованості та порядку її списання	Накладні; рахунки-фактури; податкові накладні; виписки банку, договори; журнали, розрахунки; бухгалтерські довідки; по рахунках 36, 37, 38; Головна книга; баланс (ф.	Перевірка наявності дебіторської заборгованості, щодо якої минув термін позовної давності; порядку її списання та обліку

		1-м)	
2.2	Перевірка обґрунтованості та правильності списання іншої заборгованості	Накладні; рахунки-фактури; податкові накладні; виписки банку, договори; журнали, розрахунки; бухгалтерські довідки; по рахунках 36, 37, 38; Головна книга; баланс (ф. 1-м)	Ознайомлення з порядком списання дебіторської заборгованості, визначення її причин та обґрунтованості відповідно до чинного законодавства

Продовж. табл. 3.3

№ з/п	Етап перевірки	Джерело інформації	Процедура аудиту
3	Підтвердження достовірності заборгованості, відображеної в балансі підприємства	Накладні; рахунки-фактури; податкові накладні; виписки банку, договори; журнали, розрахунки; бухгалтерські довідки; по рахунках 36, 37, 38; Головна книга; баланс (ф. 1-м)	Зіставлення даних первинних документів з регістрами аналітичного і синтетичного обліку, визначення достовірності відображеної в балансі підприємства дебіторської заборгованості

При перевірці дебіторської заборгованості, насамперед необхідно установити якість стану внутрішньогосподарського контролю й обліку таких розрахунків з дебіторами.

Для досягнення цієї мети, як правило, використовують прийом опитування (письмовий та усний) працівників підприємства. Це дозволяє виявити найбільш уразливі місця в системі обліку розрахунків з дебіторами і визначити подальший напрямок перевірки. Аудитори переважно перевіряють види робіт, що зовсім не піддалися контролю або мало контролювалися бухгалтерією (чи іншою внутрішньою службою підприємства). За даними перевірки можна визначити рівень організації внутрішнього контролю за операціями розрахунків з дебіторами і загальний стан обліку цих операцій.

Основними джерелами інформації для здійснення аудиторської перевірки розрахункових операцій є первинні документи з обліку розрахунків з покупцями і замовниками: договори купівлі-продажу, накладні, рахунки-фактури, податкові накладні, акти приймання-передачі товару, товарно-транспортні накладні, пакувальні листи тощо; з обліку розрахунків з

підзвітними особами: звіт про використання коштів наданих на відрядження або під звіт з доданими виправдовуючими документами, прибутковий касовий ордер, видатковий касовий ордер; з обліку розрахунків з іншими дебіторами: прибутковий касовий ордер, видатковий касовий ордер, накладна, рахунок, виписка банку, довідка (розрахунок) бухгалтерії тощо.

Також джерелами інформації для аудитора при перевірці дебіторської заборгованості підприємства виступають облікові реєстри: машинограми, відомості, журнали, журнали-ордери чи інші реєстри в залежності від форми обліку [17, с. 176].

Перевірка розрахунків з покупцями і замовниками починається з ознайомлення з організацією реалізації, установа наявності господарських угод, аналізу їх інформації на предмет відповідності чинному законодавству в розрізі прав, обов'язків сторін, їх відповідальності за невиконання умов договору, у разі виникнення збитків, втрат - порядку їх відшкодування.

Аудиторська перевірка розрахунків з покупцями і замовниками повинна проводитися в такій послідовності.

1. Визначення переважаючого порядку розрахунків з покупцями і замовниками, тобто аудитор одержує список покупців із зазначенням сум заборгованості клієнта перед підприємством на кінець року, проводить вибірккову перевірку найбільш вагомих сум, вивчає наявні відповідні договори та первинні документи.

2. Перевірка попередньо проведених інвентаризацій дебіторської заборгованості. Аудитор ознайомлюється та аналізує матеріали проведених інвентаризацій розрахунків. Якщо дані відсутні, то аудитор вимагає від підприємства - клієнта проведення інвентаризації, це надає можливість аудитору виявити реальний стан дебіторської заборгованості.

3. Оцінка правильності відображення в обліку дебіторської заборгованості. Для цього аудитор перевіряє наявність відповідних договорів, встановлює правильність формування статей балансу, а саме як відображаються дані по розрахунках з покупцями і замовниками. При цьому аудитор вивчає

дані облікових регістрів, уточнює відповідність залишку по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», відображеного у Головній книзі, залишку аналітичного обліку в регістрах бухгалтерського обліку. У разі значної кількості операцій аудитор перевіряє:

- рахунки і повноту відвантаження матеріальних цінностей. Аудитор проводить перевірку, звіряючи рахунки з доданими до них видатковими документами, даними складського і бухгалтерського обліку;

- складену кореспонденцію до виставлених рахунків і перенесення сум рахунку в графи відповідних дебетових рахунків в інших облікових регістрах;

- правильність списання нестач, втрат від псування товарно-матеріальних цінностей у дорозі.

4. Перевірка діючих форм розрахунків з покупцями і замовниками. При цьому аудитор звертає увагу на дотримання законодавчо встановлених форм, порядку та обмежень розрахунків.

5. Перевірка дотримання діючих цін і тарифів. При цьому аудитором встановлюється:

- наявність і правильність оформлення договорів (контрактів) на відвантаження товарно-матеріальних цінностей;

- правильність розрахунків з покупцями і замовниками.

6. Перевірка правильності відображення у статтях балансу відповідних залишків заборгованості. Таку перевірку аудитор здійснює за даними аналітичного обліку до рахунків, що призначені для відображення розрахунків на початок періоду, що вивчається, із залишком по відповідних статтях балансу, після чого проводить перевірку кожного виду розрахунків.

До конкретних питань, що необхідно перевірити, можна віднести наступні:

- 1) чи наявні відповідні договори на всі відвантаження продукції (товарів), надання послуг;

- 2) проведення зустрічної перевірки:

- щокварталу;

- на кінець року;

3) чи немає випадків нестач, розбіжностей при відвантаженні товарно – матеріальних цінностей;

4) чи вчасно пред'являються претензії покупцями і замовниками;

5) чи завжди задовольняються виставлені претензії;

6) чи застосовуються штрафні санкції до покупців і замовників за невиконання ними договірних зобов'язань;

7) чи оформляється документально перевірка товарно-матеріальних цінностей на відповідність якості, зазначених у рахунках, товарно-транспортних накладних;

8) чи здійснює бухгалтер перерахування сум, зазначених у рахунках.

Загалом, нормативна перевірка дотримання діючої методики обліку операцій на рахунках бухгалтерського обліку дозволяє виявити не тільки помилки у відображенні цих розрахункових операцій, але й викрити факти зловживань і порушень, таких як списання заборгованості, взаємозалік заборгованості одних контрагентів за рахунок інших.

При аудиті розрахунків з підзвітними особами встановлюється правильність і цільове використання підзвітних сум, виявлення незаконних і недоцільних витрат, дотримання встановленого порядку відшкодування витрат на відрядження та на господарські потреби.

Розрахунки з підзвітними особами перевіряють, як правило, суцільним способом. При цьому встановлюється дотримання правил видачі авансів, своєчасність надання працівниками авансових звітів, законність використання підзвітних сум, правильність оформлення документів, прикладених до авансових звітів, порядок погашення виправдовуючих документів, своєчасність повернення невитрачених підзвітних сум.

На початку перевірки підзвітних сум проводять інвентаризацію осіб, які отримали готівку під звіт. Для цього на вимогу аудитора усі працівники, які на момент перевірки мають заборгованість за отриманими авансами, повинні скласти авансові звіти та повернути до каси залишок невитраченої готівки.

Якщо у встановлений строк не будуть представлені авансові звіти або повернені залишки грошових коштів, підприємство має право утримати заборгованість із заробітної плати працівників та нарахувати податок на доходи фізичних осіб і військовий збір, а також суму штрафних санкцій. Про наслідки інвентаризації підзвітних сум складається окремий проміжний акт.

При перевірці законності видачі коштів під звіт визначається наявність списку працівників підприємства, яким можуть видаватися під звіт грошові кошти. Список повинен затверджуватися керівником підприємства. За виданими під звіт сумами встановлюють, чи немає перевищення граничних розмірів авансу, встановлених або в межах не більше однієї одноденної потреби на господарські видатки або в межах сум на відрядження, що включає проїзд в обидва кінці та добові.

Під час перевірки порядку видачі підзвітних сум встановлюється, чи не видавалися гроші під звіт особам, які мали заборгованість по раніше отриманих сумах. Законність і доцільність витрат на господарські потреби перевіряється шляхом співставлення інформації авансових звітів і доданих до них виправдовуючих документів.

Важливим етапом перевірки є встановлення своєчасності повернення невикористаних підзвітних сум та накладення штрафних санкцій за порушення строків їх повернення. В процесі контролю необхідно перевірити законність і доцільність відшкодування витрат на відрядження. При цьому встановлюється правильність ведення журналу реєстрації працівників, що направлені у відрядження. Оцінюється наявність відміток у посвідченнях на відрядження про дату вибуття та прибуття працівників із пунктів призначення, охайність та правильність їх заповнення. Достовірність відміток у посвідченні звіряється з датами проїзних документів. Окремо перевіряється правильність оплати добових витрат, витрат на наймання житла та на проїзд.

Перевірці також підлягає правильність підрахунку оборотів і виведення залишків у регістрах синтетичного і аналітичного обліку розрахунків з

підзвітними особами, їх звірка з даними інших реєстрів обліку, відображення у звітності.

Всі випадки порушень обліку розрахунків з підзвітними особами фіксуються аудитором у спеціальному звіті аудитора і конкретизуються у окремій відомості, що підписується аудитором і головним бухгалтером.

Аудиту також підлягають розрахунки за претензіями через невиконання договірних зобов'язань. Вивчення претензійних сум починається з аналізу та інвентаризації заборгованості за кожною сумою. На підприємствах звіряння розрахунків необхідне. Для цього дебіторам надсилають виписки з особистих рахунків або направляють до них для взаємозвіряння спеціалістів.

По кожній претензії необхідно перевірити її обґрунтованість, своєчасність і правильність оформлення документації. Недотримання строків пред'явлення претензії часто використовується для приховування фактів крадіжки товарно-матеріальних цінностей. Тому важливо дослідити причини відмови постачальників чи транспортних організацій у задоволенні претензії, протоколи розгляду претензійних справ у суді. У процесі аудиту виявляють обґрунтованість претензій, а також встановлюють винних осіб чи суму збитків підприємства [21, с. 139-144].

Перевірка інформації за рахунком 374 "Розрахунки за претензіями" дає можливість дізнатися про задоволення пред'явленими сумами претензій щодо невідповідності якості продукції чи товарів, цін і тарифів, наявності арифметичних помилок і нестач, простоїв, штрафів, пені, що їх належить утримати з постачальників і підрядників на підставі рішень судів, письмової згоди постачальників на задоволення претензій, актів приймання вантажів, виписок банку або про відмову від цих претензій.

Досліджуючи претензійну заборгованість, необхідно обґрунтувати її відповідними документами і встановити, чи не зазначаються на балансі суми претензій із простроченими термінами позову. Звертається увага на списані суми невідшкодованих претензій за рахунок результатів діяльності клієнта. Установлюють, чи ведеться оперативний облік претензій і як здійснюється

контроль за своєчасністю й обґрунтованістю передання матеріалів у суд для відшкодування заборгованості. Звертається увага на своєчасність висновку і виконання угод на поставки продукції і матеріалів. В угоді також визначається відповідальність сторін за невиконання ними зобов'язань. Результати аудиту розрахунків, заборгованості за претензіями і конфліктами, боргами відбиваються у відомості. Важливо знайти різні варіанти і засоби розкриття можливих порушень, зловживань, незаконного утворення дебіторської заборгованості. Інколи дебіторську заборгованість, за якою минули строки позовної давності, безпідставно списують на витрати, чим зменшують прибутки, а відтак і платежі до бюджету. Також досліджуються всі можливі штрафи, пені, визнані боржником або щодо яких отримано рішення суду про їх стягнення. Слід підкреслити, що списання боргу на витрати у результаті неплатоспроможності боржника не є підставою для ліквідації заборгованості, яку відбивають у балансі протягом відповідного терміну, тобто з часу списання. Якщо є дебіторська заборгованість, щодо якої минув строк позовної давності, вивчається питання про правильність списання сум за рішенням керівника підприємства і з'ясовується, на який рахунок вона віднесена. Важливо також перевірити законність таких списань.

При перевірці розрахунків за відшкодуванням завданих збитків вивчають причини виникнення вказаної заборгованості, її реальність, строки і порядок розгляду випадків нестач та крадіжок. Практика свідчить, що основними причинами нестач є недотримання умов зберігання товарно-матеріальних цінностей, відсутність належного контролю за їх зберіганням, несвоєчасність і формальність проведення інвентаризацій. Тому необхідно проаналізувати результати інвентаризацій за обраний період, правильність прийнятих по них рішень і відображення в обліку встановлених відхилень.

Реальність заборгованості за відшкодуванням завданих збитків встановлюється на підставі даних первинних документів (інвентаризаційних описів, порівняльних відомостей, розписок матеріально-відповідальної особи, актів, протоколів засідань інвентаризаційних комісій). Обов'язком аудитора є

аналіз правильності розрахунку суми збитку, що підлягає відшкодуванню винними особами. Перевіряється також правильність оформлення матеріалів по нестачах, переданих до судово-слідчих органів, встановлюється, чи не було повернень судово-слідчими органами матеріалів через неякісне їх оформлення, та які міри були застосовані до винних осіб.

В обов'язковому порядку перевіряється повнота і своєчасність утримання сум, що обліковуються на рахунку 375 "Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків" і їх правильність відображення у звітності.

Перевірка розрахунків з іншими дебіторами проводиться за окремими субрахунками до рахунку 37 "Розрахунки з різними дебіторами". В процесі аудиторської перевірки досліджують своєчасність і правильність розрахунку дебіторської заборгованості, повноту її погашення. При цьому використовують зустрічну перевірку реєстрів обліку з касовими звітами чи виписками банку, при необхідності вибірково перевіряють розрахунки з окремими дебіторами шляхом звірки первинних документів [53, с. 346-348].

По закінченні перевірки аудитор проводить аналіз результатів і приймає відповідне рішення. За даними відомості обліку дебіторської заборгованості аудитор може скласти аналітичну таблицю, за якою аналізується стан дебіторської заборгованості за строками виникнення. Щомісячне ведення такої відомості дає змогу бухгалтеру аналізувати дебіторську заборгованість і своєчасно вживати заходів щодо усунення простроченої заборгованості. Аналіз дебіторської заборгованості здійснюється за даними внутрішньої звітності підприємства і використовується для потреб управління. Але, як відомо, зовнішні користувачі інформації, які перебувають у ділових взаємовідносинах з підприємством, також дуже зацікавлені мати інформацію про його дебіторську заборгованість, оскільки її зростання завжди свідчить про нестабільний фінансовий стан. Тому для аудитора дуже важливо дати достовірну оцінку такої заборгованості.

Якщо за результатами перевірки аудитор виявив розбіжності, це може свідчити про неналежну постановку обліку й контролю дебіторської заборгованості.

Крім цього, ознаками неналежної організації внутрішньогосподарського контролю в обліку можуть стати:

- відсутність договорів на відвантаження товарно-матеріальних цінностей, на надання послуг;
- несвоєчасне пред'явлення претензій покупцями і замовниками за виявлені порушення договірних зобов'язань і відсутність належного обліку по претензіях;
- несвоєчасне відображення операцій за розрахунками з покупцями і замовниками у регістрах бухгалтерського обліку;
- відсутність розроблених кореспонденцій рахунків по типових операціях.

Отже, під час проведення аудиту дебіторської заборгованості аудиторіві слід дотримуватися певної методики, для встановлення правильності ведення обліку розрахунків з дебіторами за відвантажені товарно-матеріальні цінності, надані послуги, необхідно перевірити законність виникнення дебіторської заборгованості, її достовірність і реальність погашення, а також узагальнення інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності.

Під час дослідження обліку дебіторської заборгованості в ТОВ «Никос» порушень щодо заповнення первинних документів, регістрів бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності не виявлено. Проте в майбутньому керівнику підприємства доцільно було б організувати аудиторську перевірку, з метою виявлення можливих помилок при веденні бухгалтерського обліку, в тому числі і в обліку дебіторської заборгованості.

3.3. Типові порушення в обліку дебіторської заборгованості підприємства та порядок узагальнення результатів аудиту

За результатами аудиторської перевірки дебіторської заборгованості, як вище зазначалося, аудитор здійснює записи до робочих документів, у яких узагальнюються виявлені порушення в обліку. До найбільш поширених порушень відносяться наступні:

- у складі дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) відображається безнадійна заборгованість, яка не відповідає критеріям визнання активу;
- для розрахунку резерву сумнівних боргів обирається метод, який не відповідає П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», наприклад, певний відсоток від загальної суми дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги);
- для обліку авансів виданих не використовується субрахунок 371 «Розрахунки за виданими авансами», а облік авансів ведеться у складі заборгованості покупців та замовників;
- за дебетом рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображається дебіторська заборгованість за реалізовані виробничі запаси, нарахована орендна плата тощо;
- не правильно у балансі (звіті про фінансовий стан) показується дебіторська заборгованість у розрізі статей.

Узагальнення і реалізація результатів аудиту – це сукупність прийомів і способів аудиту діяльності підприємства і дотримання його законодавчого та нормативно-правового регулювання за умов ринкової економіки.

Відповідність чи не відповідність обліку дебіторської заборгованості чинному законодавству знаходить відображення при узагальненні результатів аудиту.

Узагальнення результатів аудиту аудитором оформляється на підставі наступних міжнародних стандартів аудиту та етики:

- 260 «Повідомлення інформації тим, кого наділено найвищими повноваженнями»;

- 700 «Формування думки та складання звіту щодо фінансової звітності».

За результатами аудиторської перевірки складається аудиторський звіт, що передається замовнику.

Аудиторський звіт – це звіт, який готується аудитором за результатами перевірки фінансової звітності або певного об'єкту обліку клієнта. Однак в економічній літературі під назвою аудиторського звіту розуміють два, дуже близькі, але водночас і відмінні аудиторські документи - звіт і висновок. Аудиторський звіт – це ширший за змістом документ, основні положення якого обумовлюються угодою між аудитором і підприємством - замовником аудиту [53, с. 478].

Аудиторський звіт має такі обов'язкові дані:

1) загальна частина (вступ): назва документа і назва клієнта, місце і дата складання;

- назва аудиторської фірми, її адреса, номер дозволу (ліцензії), коли і на який період видано ліцензію, реєстраційний номер фірми, її банківські реквізити, прізвище, ім'я та по-батькові аудиторів, які звітуються (якщо звітує самостійно працюючий аудитор, то в цій частині звіту він вказує також номер і термін дії сертифіката, стаж);

- період, за який проводилася перевірка звітності;

- склад, перелік фінансових звітів та інших документів, які перевірялися;

- посилання на існуючі стандарти, нормативні та інші документи, якими керувався аудитор під час аудиту;

2) аналітична частина, в якій дається чіткий перелік ділянок діяльності клієнта, перевірених суцільним і вибіркоким методом, описуються результати перевірки стану обліку, внутрішнього контролю на підприємстві, вказуються факти недоліків і порушень в організаціях, які завдали або можуть завдати шкоди інтересам власників, державі або третім особам. Окремо вказуються ті недоліки та порушення, які не були виправлені за час аудиторської перевірки, а також рекомендації аудитора та аналітичний огляд діяльності підприємства;

3) підсумкова частина, яка, по суті, містить думку аудитора про перевірений об'єкт обліку, в даному випадку – розрахунки з дебіторами.

За структурою аудиторський звіт має такі елементи:

- заголовок документа, що містить: назву документа; посилання на те, що документ складений незалежним аудитором; назва клієнта та користувачів висновку;

- вступ, що включає: перелік фінансової звітності, яка перевірена, та період діяльності; вказівки про те, що за фінансову звітність несе повну відповідальність керівництво підприємства-клієнта, а аудитор несе відповідальність за свою думку про цю звітність;

- масштаб перевірки, що включає: опис масштабу аудиту; зміст проведених робіт, методів і підходів, використаних аудитором під час перевірки відповідно до законодавства та нормативів аудиту; вказівки на те, що аудиторську перевірку сплановано і проведено з достатнім рівнем впевненості, що у фінансовій звітності немає суттєвих помилок;

- думка аудитора про перевірену фінансову звітність;

- дата, підпис, адреса аудиторів (рис. 3.3).

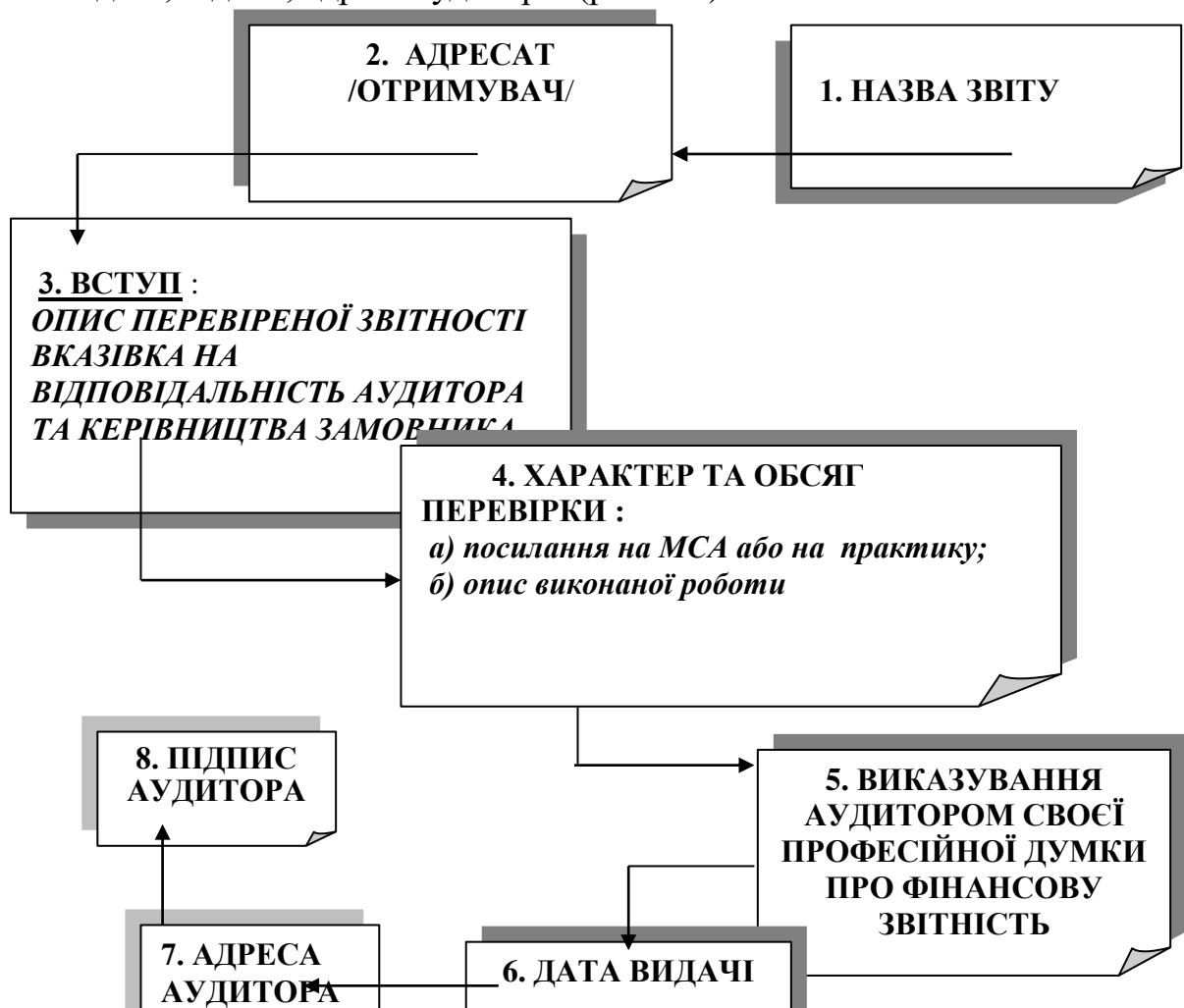

Рис. 3.3. Структура аудиторського звіту [авторська розробка]

Аудиторські звіти можуть містити чотири види думки аудитора: безумовна (позитивна), умовна (із застереженням), негативна, відмова від висловлення думки.

Безумовна (позитивна) думка складається аудитором, коли отримано всю необхідну інформацію для перевірки фінансової звітності і ця інформація відображає реальний стан речей, а фінансова звітність складена з дотриманням бухгалтерських принципів та облікової політики і не містить в собі суперечностей щодо змісту, а також складена за встановленою формою.

Умовна (із застереженням) думка висловлюється, коли в аудитора є непевність через обмеження в його роботі, недостатність інформації чи коли наслідки якихось ситуаційних обставин неможливо точно спрогнозувати або незгода аудитора з певними діями клієнта в галузі облікової політики (недотримання чинного законодавства, неприйняття застосування систем бухгалтерського обліку і фінансової звітності та ін.) У даному випадку думка аудитора буде умовно-позитивно, якщо непевність або незгода аудитора є не суттєвою (не фундаментальною).

Негативна думка висловлюється, коли непевність або незгода є фундаментальними. Відмова від висловлення думки оформляється документом у разі неможливості на підставі отриманої інформації (доказів) сформулювати думку про фінансову звітність підприємства [54, с. 249].

Таким чином, результатом роботи аудитора на підприємстві є аудиторський звіт, який подається замовнику. За наслідками перевірки обліку дебіторської заборгованості в ТОВ «Никос» аудитор, на нашу думку, висловив би позитивну думку.

Висновки за розділом 3

Розгляд особливостей організації й методики аудиту дебіторської заборгованості дозволили автору зробити наступні висновки.

1. Організація аудиту – це встановлений аудиторською фірмою порядок і технологія виконання договірної роботи суб'єктами аудиту при узгодженні зусиль і способів виконання з метою забезпечення максимальної ефективності використання аудиторської праці при виконанні умов договору. Метою аудиту дебіторської заборгованості є встановлення достовірності, повноти і своєчасності відображення інформації в первинних і зведених документах, облікових регістрах, правильності обліку розрахунків відповідно до облікової політики, правдивості й точності відображення залишків у звітності.

2. При побудові плану аудиту дебіторської заборгованості важливим є розуміння аудитором специфіки бізнесу клієнта та визначення суттєвості помилок. У програмі аудиту дебіторської заборгованості повинні бути вказані види аудиту, зміст і час проведення запланованих аудиторських процедур, які повинні збігатися з загальним планом проведення аудиту.

3. Методика аудиту розрахунків з дебіторами включає: перевірку правильності обліку, наявності та списання дебіторської заборгованості, щодо якої минув термін позовної давності, підтвердження достовірності заборгованості, відображеної в балансі підприємства.

4. Аудиторський звіт – це звіт, який готується аудитором за результатами перевірки фінансової звітності або певного об'єкту обліку клієнта. Аудиторський звіт має такі обов'язкові дані: загальна частина (вступ); аналітична частина; підсумкова частина. Аудиторські звіти можуть містити чотири види думки аудитора: безумовна (позитивна), умовна (із застереженням), негативна, відмова від висловлення думки.

5. Відповідно до законодавства ТОВ «Никос» обов'язковій аудиторській перевірці не підлягає. Але на підприємстві може бути введена посада внутрішнього аудитора, який буде забезпечувати адміністрацію цінною інформацією для прийняття рішень щодо ефективного функціонування бізнесу. Під час дослідження обліку дебіторської заборгованості в ТОВ «Никос» порушень щодо заповнення первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності не виявлено. За наслідками перевірки обліку дебіторської заборгованості в ТОВ «Никос» аудитор, на нашу думку, висловив би позитивну думку.

ВИСНОВКИ

Дослідження наукових літературних джерел з метою розкриття теоретичних і практичних аспектів обліку й аудиту дебіторської заборгованості підприємства дозволили автору зробити наступні висновки.

1. Розрахунки є відносинами між підприємствами, організаціями та іншими учасниками ринку, що виникають на всіх етапах розширеного відтворення й опосередковують прямі й зворотні зв'язки між виробництвом і споживанням через стадії розподілу та обміну. В теорії розрахунків існують економічний та бухгалтерський підходи. У бухгалтерському обліку розглядається заборгованість, що виникає в результаті розрахунків між контрагентами у зв'язку з неминучим розривом у часі між датами виникнення та відшкодування заборгованості і становить їх об'єктивну основу.

2. Тракткування сутності дебіторської заборгованості є дискусійною. З метою зниження понятійної плутанини вона повинна розглядатися як заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги, фінансові інвестиції чи інші активи; фінансових і податкових органів за податками, зборами та іншими платежами до бюджету. Найбільш поширеними ознаками класифікації дебіторської заборгованості є наступні: за строками погашення, об'єктами, забезпеченістю векселями, формою розрахунків, характером господарських операцій тощо. Дебіторська заборгованість визнається в обліку та звітності, якщо відповідає двом критеріям: існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума. Для обліку дебіторської заборгованості використовуються різні види оцінки: первісна, чиста реалізаційна, номінальна, справедлива, теперішня вартість, вартість чистих інвестицій в оренду.

3. Основною метою діяльності «Никос» є здійснення оптової та роздрібної торгівлі машинами та устаткуванням. Вищим органом управління

підприємством є директор, що є засновником. Постановка обліку й аудиту на підприємстві відповідає законодавству та особливостям фінансово-господарської діяльності: ведення обліку здійснюється бухгалтерією, яку очолює головний бухгалтер; посадові інструкції містять усі необхідні розділи й розроблені для кожного з працівників; у Наказі про облікову політику визначені методи й процедури, відносно яких встановлено альтернативність їх вибору; облік автоматизований використовується програма «1С: Підприємство 8.3. Управління торговим підприємством для України, редакція 1.2».

4. Взаємовідносини з покупцями та іншими дебіторами здійснюються за укладеними договорами. Підставою для відпуску матеріальних цінностей зі складу є довіреність. Документальне оформлення виникнення дебіторської заборгованості передбачає виписку накладних, товарно-транспортних накладних, податкових накладних, актів виконаних робіт тощо. Підтвердженням погашення заборгованості є прибутковий касовий ордер або банківська виписка.

5. Для узагальнення інформації про поточну та довгострокову дебіторську заборгованість підприємства використовуються рахунки I класу «Необоротні активи» та III класу «Кошти розрахунки та інші активи». Резерв сумнівних боргів може бути створений за методами: визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході; класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення; визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду. З метою контролю погашення дебіторської заборгованості доцільно відкривати субрахунки 365 "Розрахунки з покупцями і замовниками за відстроченими платежами" й 3710 "Розрахунки з різними дебіторами за відстроченими платежами". Удосконалення облікової роботи на підприємстві повинно передбачати: створення резерву сумнівних боргів і зазначення його у Наказі про облікову політику, а також правильне відображення видачі заробітної плати натурою.

6. Автоматизований контроль розрахунків з дебіторами у програмі ««1С: Підприємство 8.3. Управління торговим підприємством для України, редакція 1.2» передбачає аналіз рахунку по заданих субконто (датах, контрагентах тощо). ТОВ «Никос» доцільно налаштувати програмне забезпечення для складання усіх видів звітності.

7. Організація аудиту – це встановлений аудиторською фірмою порядок і технологія виконання договірної роботи суб'єктами аудиту при узгодженні зусиль і способів виконання з метою забезпечення максимальної ефективності використання аудиторської праці при виконанні умов договору. Метою аудиту дебіторської заборгованості є встановлення достовірності, повноти і своєчасності відображення інформації в первинних і зведених документах, облікових регістрах, правильності обліку розрахунків відповідно до облікової політики, правдивості й точності відображення залишків у звітності. При побудові плану аудиту дебіторської заборгованості важливим є розуміння аудитором специфіки бізнесу клієнта та визначення суттєвості помилок. У програмі аудиту дебіторської заборгованості повинні бути вказані види аудиту, зміст і час проведення запланованих аудиторських процедур, які повинні збігатися з загальним планом проведення аудиту.

8. Методика аудиту розрахунків з дебіторами включає: перевірку правильності обліку, наявності та списання дебіторської заборгованості, щодо якої минув термін позовної давності, підтвердження достовірності заборгованості, відображеної в балансі підприємства.

9. Аудиторський звіт – це звіт, який готується аудитором за результатами перевірки фінансової звітності або певного об'єкту обліку клієнта. Аудиторський звіт має такі обов'язкові дані: загальна частина (вступ); аналітична частина; підсумкова частина. Аудиторські звіти можуть містити чотири види думки аудитора: безумовна (позитивна), умовна (із застереженням), негативна, відмова від висловлення думки.

10. Відповідно до законодавства ТОВ «Никос» обов'язковій аудиторській перевірці не підлягає. Але на підприємстві може бути введена посада

внутрішнього аудитора, який буде забезпечувати адміністрацію цінною інформацією для прийняття рішень щодо ефективного функціонування бізнесу. Під час дослідження обліку дебіторської заборгованості в ТОВ «Никос» порушень щодо заповнення первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності не виявлено. За наслідками перевірки обліку дебіторської заборгованості в ТОВ «Никос» аудитор, на нашу думку, висловив би позитивну думку.